

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีคำถามการวิจัยหลักคือ รูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม ควรมีลักษณะอย่างไร และมีคำถามเฉพาะ จำนวน 3 คำถามได้แก่ 1) มีหลักพุทธธรรมที่สำคัญอะไรบ้าง ที่เกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) รูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรมที่เหมาะสม เป็นอย่างไร และ 3) รูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรมการศึกษานั้น มีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงมากน้อยเพียงใด

ขั้นตอนการวิจัยและระเบียบวิธีวิจัย

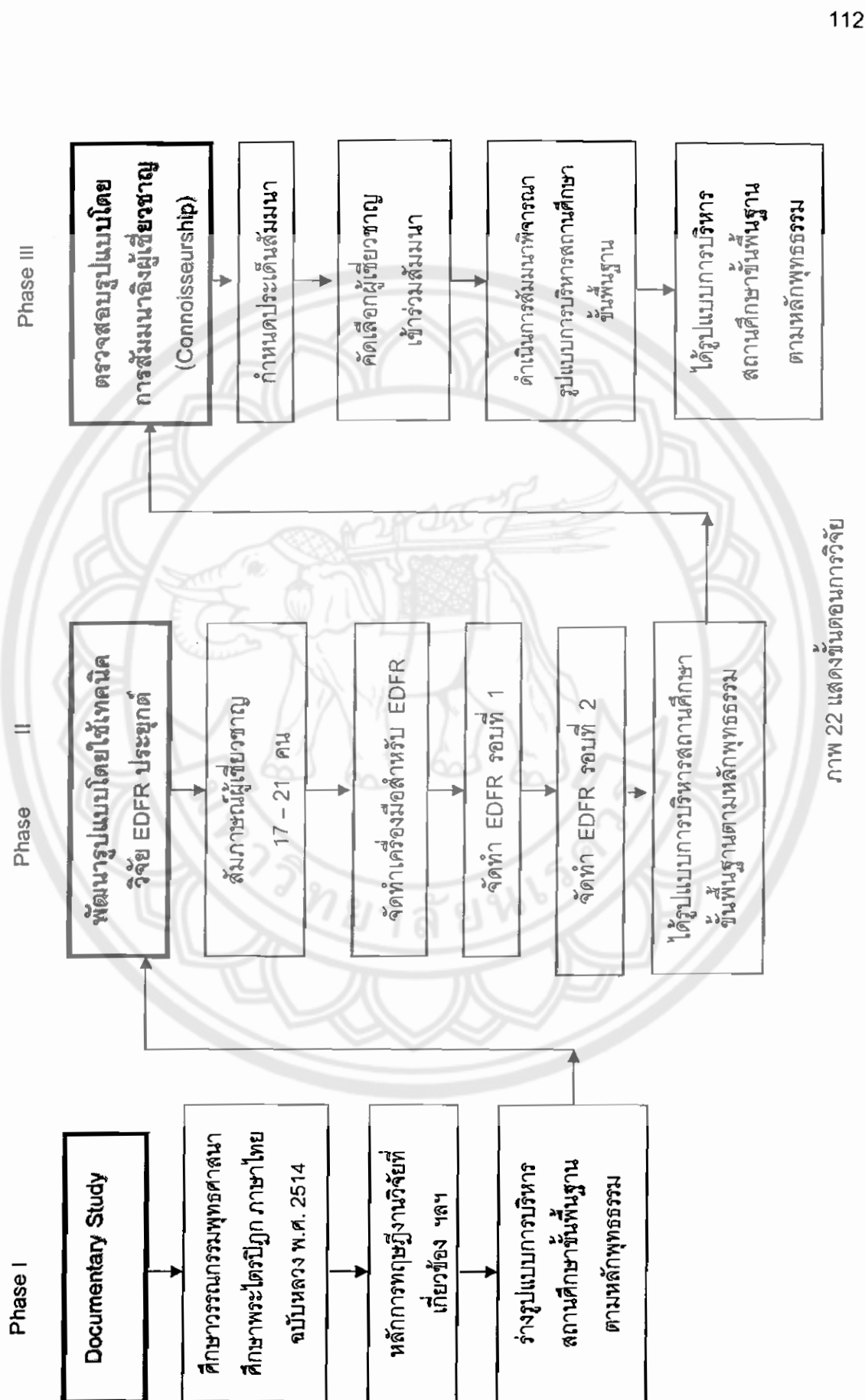
คำถามหลักและคำถามเฉพาะข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า ระเบียบวิธีวิจัยและขั้นตอนการวิจัยในการแสวงหาคำตอบจากคำถามดังกล่าวจะต้องเป็นการใช้เทคนิคการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Techniques) ซึ่งใช้ทั้งระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่สามารถแยกได้ออกเป็น 3 ระยะคือ

ระยะที่ 1 การศึกษาหาหลักธรรมที่สำคัญและนำมาใช้ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งผลจากการศึกษาในระยะนี้คือ หลักธรรมที่จะนำมาใช้ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและร่างรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรมนั้น

ระยะที่ 2 เป็นการตรวจสอบความเป็นไปได้ ความเหมาะสม และความสอดคล้องของร่างรูปแบบข้างต้น จากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ โดยผลที่ได้คือ รูปแบบที่มีความเหมาะสม สอดคล้อง และเป็นไปได้ในการนำไปใช้ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ระยะที่ 3 เป็นการทดสอบซ้ำกับกลุ่มผู้บริหารสถานศึกษาและนักวิชาการที่มีความเกี่ยวข้องกับการบริหารบนพื้นฐานของหลักพุทธธรรม ซึ่งผลที่ได้คือ รูปแบบฯ ที่มีความเป็นไปได้สูงสุดของการนำไปใช้ และเป็นผลลัพธ์สุดท้ายของการวิจัยครั้งนี้

โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังภาพประกอบต่อไปนี้

รายละเอียดในแต่ละขั้นตอน อธิบายได้ดังนี้

1. ขั้นตอนที่ 1 ขั้นการศึกษาและยกร่างรูปแบบ

การศึกษาและยกร่างรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม
กระทำโดยการวิจัยเอกสาร(Documentary Research) ด้วยการศึกษาพระไตรปิฎกของฝ่ายเถรวาทฉบับหลวงภาษาไทย พ.ศ. 2514 และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับดังนี้

1.1 ศึกษาค้นคว้าวรรณกรรมพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นเอกสารชั้นต้น(Primary sources) และเอกสารชั้นรอง (Secondary sources) และแหล่งข้อมูลดังนี้

1.1.1 เอกสารชั้นต้น ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฝ่ายเถรวาท ฉบับหลวง พ.ศ. 2514 ทั้ง 45 เล่ม และข้อมูลที่ได้จากการบรรยายทางวิชาการของนักการศึกษาพุทธศาสนา และบุคคลที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่คัดสรรตามเกณฑ์ที่กำหนด

1.1.2 เอกสารชั้นรอง ได้แก่ เอกสารที่ใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎก คือ พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน ของสุชีพ ปุณณานุภาพ พิมพ์ครั้งที่ 9 พ.ศ. 2532 คำบรรยายพระไตรปิฎก ของเสฐียรพงษ์ วรรณปก พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2543 และพระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน ตอนว่าด้วยพระสูตร ของกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม พิมพ์เผยแพร่ พ.ศ. 2548 ตลอดจนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.2 แหล่งข้อมูลสำคัญ

1.2.1 พระไตรปิฎกภาษาไทยฝ่าย เถรวาท ฉบับหลวง พ.ศ. 2514 ของวัดไตรสิกขามลตาราม บ้านฝาง ตำบลแพด อำเภอคำตากล้า จังหวัดสกลนคร

1.2.2 เว็บไซต์ (Website) ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารและหลักพุทธธรรม

1.2.3 ห้องสมุดของมหาวิทยาลัย และสถาบันการศึกษาต่างๆ

1.3 การคัดเลือกเอกสาร ผู้วิจัยพิจารณาความน่าเชื่อถือ และความถูกต้องของเอกสารแต่ละฉบับ ในการพิจารณาด้วยเกณฑ์การพิจารณาตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย 2 เกณฑ์ คือ เกณฑ์การพิจารณาภายนอก(External criteria) และเกณฑ์การพิจารณาภายใน(Internall criteria) กำหนดกรอบการพิจารณาเกี่ยวกับเนื้อหาเชิงความคิดเห็นทางวิชาการ หรือข้อเสนอแนะของเอกสารวิจัยการศึกษาที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.3.1 เกณฑ์การพิจารณาภายนอก พิจารณาใน 4 ประเด็นหลักดังต่อไปนี้

- 1) แหล่งที่มาของเอกสารเป็นแหล่งปฐมภูมิและเป็นแหล่งที่เชื่อถือได้
- 2) ความน่าเชื่อถือของผู้เขียนเอกสารหรือหลักฐานประวัติศาสตร์ ที่เชื่อถือได้
- 3) ความน่าเชื่อถือของเอกสารและหลักฐาน เป็นเอกสารต้นฉบับหรือได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการ เป็นเอกสารฉบับทางการที่เชื่อถือได้
- 4) วัตถุประสงค์และเนื้อหาข้อมูลของเอกสารเป็นที่ยอมรับ หรือเชื่อถือได้

1.3.2 เกณฑ์การพิจารณาภายใน พิจารณา 4 ประเด็น คือ

- 1) ผู้เขียนเอกสารนั้น เป็นผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรง เป็นผู้เชี่ยวชาญ และเป็นผู้มีความสามารถในสาระเนื้อหาของเอกสาร หรือหลักฐานนั้นๆ
- 2) แหล่งอ้างอิงของเอกสาร หรือหลักฐานอื่นที่นำมาประกอบการเขียน เป็นหลักแหล่งที่เชื่อถือได้
- 3) เนื้อหาสาระของเอกสารเป็นผลการศึกษาบนพื้นฐานของข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ และปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น ไม่มีลักษณะของการบิดเบือนความจริง หรือเป็นเพียงความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียนหรือผู้ศึกษา
- 4) สาระเนื้อหาสื่อความชัดเจน และมีความหมายตรงประเด็น

1.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล (Collections of data) เป็นการรวบรวมหรือการได้ข้อมูลมาเพื่อเป็นสิ่งที่ใช้ศึกษาวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ

1.4.1 ข้อมูลปฐมภูมิ หมายถึง พุทธธรรมแต่ละหมวด ทั้งที่เป็นพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง พ.ศ. 2514

1.4.2 ข้อมูลทุติยภูมิ หมายถึง เอกสารชั้นรองที่มีผู้เชี่ยวชาญรวบรวม และสรุปย่อไว้เป็นหมวดหมู่ แล้วจัดเรียงลำดับพร้อมทั้งบอกที่มา เล่ม ข้อ หน้า ในพระไตรปิฎก โดยศึกษาเอกสารชั้นรองเป็นดัชนีดูความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับการบริหาร จัดการ องค์การ และเทคนิควิธีในการบริหารจัดการ จากนั้นจึงศึกษาพระไตรปิฎก ตามหมวดหมู่ เล่ม หน้า ที่ระบุเพื่อศึกษารายละเอียดของพุทธธรรมในการบริหาร และนำมาจัดทำร่างรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามหลักพุทธธรรม

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้เทคนิคการสรุปความจากเอกสารโดยมีนัยของคำเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ และใช้เทคนิคของการวิเคราะห์เนื้อหา เป็นเทคนิคในการวิเคราะห์

การนี้ ผู้วิจัยใช้หลักการตรวจสอบสามเส้าบนฐานแหล่งข้อมูล โดยเป็นการตรวจสอบสามแหล่งทั้งจากเอกสารและบุคคลเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบ

จากนั้นจึงใช้หลักของการสรุปความเพื่อให้ได้มาซึ่งหลักธรรมสำหรับนำไปเป็นสาระสำคัญสำหรับยกย่องตัวรูปแบบการบริหารสถานศึกษาฯ ต่อไป

เมื่อดำเนินการเสร็จสิ้นแล้ว ผู้วิจัยนำเสนอหลักพุทธธรรมและร่างรูปแบบฯ ข้างต้น โดยใช้เทคนิคการพรรณนาวิเคราะห์และแบบบรรยายสภาพประกอบกัน

1.5 ผลการศึกษาเอกสารพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง พ.ศ. 2514 พบพุทธธรรมในการบริหารมีประเด็นสำคัญสำหรับนำไปใช้ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานได้ดังนี้

1.5.1 มนุษย์หรือบุคลากร เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังพุทธพจน์ที่กล่าวไว้ว่า

"...ทณฺโต เสฏฺโฐ มนุสฺเสสฺส ในหมู่มนุษย์ผู้ประเสริฐสุดคือคนที่ฝึกแล้ว..." (พระไตรปิฎกเล่มที่ 2 หน้า 57)

"...วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน โสเสฏฺโฐ เทวมนุสฺเสสฺส ผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะเป็นผู้ประเสริฐสุดทั้งในหมู่มนุษย์และมวลเทวดา..." (พระไตรปิฎกเล่มที่ 16 หน้า 331)

ฉะนั้นมนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้และต้องฝึก มนุษย์สามารถเรียนรู้ได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุดซึ่งพระพุทธเจ้าให้ความสำคัญกับมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง เพื่อสะดวกแก่การฝึกฝน พระพุทธองค์ได้ทรงแจกแจงภพภูมิต่าง ๆ ของสัตว์ทั้งหลาย โดยมนุษย์โลกเป็นที่อยู่ของสัตว์มนุษย์และสัตว์อื่น ๆ ดังนั้นสำหรับมนุษย์พระพุทธองค์ได้ทรงให้แนวทางในการพิจารณามนุษย์เพื่อใช้ในการบริหารไว้ดังนี้

1) การจำแนกคน ที่จำแนกผู้คนออกเป็นบัว 3 เหล่า

1.1) อุดมกัตตัณฺณ

1.2) วิปจิตตัณฺณ

1.3) เนยยะ

ส่วนเหล่าที่ 4 คือ ปทปรมะ อรรถาจารย์รุ่นหลังคือพระพุทธโฆษาจารย์บัญญัติเพิ่มเติมเข้ามาในภายหลัง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในทัศนะของพระพุทธองค์ไม่มีคนที่โปรดไม่ขึ้นพัฒนาไม่ได้ ทุกคนเป็นเวไนยสัตว์ สัตว์ที่ฝึกได้ทั้งนั้น(เสฐียรพงษ์ วรรณปก 2543 หน้า 81) เป็นไปเพื่อให้รู้จัก

ลักษณะของคนและนิสัยใจคอของคน สำหรับนำไปใช้ในการวางคนให้เหมาะสมกับงาน หรือใช้คนให้ถูกกับงานนั่นเอง

2) จริตมนุษย์ แบ่งตามจริตมนุษย์เป็น 6 ประเภท

- 2.1) ราคะจริต ประพฤติหนักไปทางรักสวयรักงาม
- 2.2) โทสะจริต ประพฤติหนักไปทางใจร้อน หงุดหงิด
- 2.3) โมหะจริต ประพฤติหนักไปในทาง เหลา เหมา ซึม
- 2.4) ศรัทธาจริต ประพฤติหนักไปในทางซาบซึ้ง ซึ้นบานเลื่อมใส

โดยง่าย

- 2.5) พุทธจริต ประพฤติหนักไปในทางใช้ความคิดพิจารณา
- 2.6) วิตกจริต ประพฤติหนักไปในทางจับจด ฟุ้งซ่าน

ซึ่งแต่ละจริตพระพุทธองค์ทรงมีวิธีการฝึกที่แตกต่างกันไป เช่น ราคะจริต อาจต้องพิจารณาซากศพ โครงกระดูกของมนุษย์ พิจารณาอสุภะ เป็นต้น(พระไตรปิฎกเล่มที่ 29 หน้า 435) หลักธรรมข้อนี้เป็นไปเพื่อให้รู้จักนิสัยใจคนเบื้องต้นของคน และนำไปใช้เป็นหลักในการใช้จิตวิทยาการบริหาร

3) การกระทำหรือ กรรม 12 เป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่ต้องทำความเข้าใจ และนำมาปรับใช้ในองค์กรให้เกิดประโยชน์เป็นอย่างมากด้วย กรรมแบ่งออกเป็น 3 หมวดหลัก 12 กรรมย่อย ดังนี้

3.1) จำแนกตามกาลคือจำแนกตามเวลาที่ให้ผล

3.1.1) ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม กรรมให้ผลในปัจจุบัน คือ ใน

ภพนี้

3.1.2) อุปปัชชาเวทนียกรรม กรรมให้ผลในภพที่จะไปที่จะเกิด

คือภพหน้า

3.1.3) อปรายปริยเวทนียกรรม กรรมให้ผลในภพต่อ ๆ ไป

3.1.4) อโหสิกรรม กรรมเลิกให้ผล ไม่มีผลอีก

3.2) ว่าโดยกิจ คือจำแนกการให้ผลตามหน้าที่

3.2.1) ชนกกรรม กรรมแต่งให้เกิด กรรมที่เป็นตัวนำไปเกิด

3.2.2) อุปปฏิฆัมภกกรรม กรรมสนับสนุน,กรรมที่ช่วยซ้ำเติมต่อ

จากชนกกรรม

3.2.3) อุปปีฬกรรม กรรมบีบคั้นผลแห่งชนกรรมและ
อุปัตถัมภกรรมให้ทุเลา

3.2.4) อุปฆาตกรรม กรรมที่ตัดรอนฝ่ายตรงข้ามกับชนก
กรรมและอุปัตถัมภกรรม เข้าตัดรอนการให้ผลของกรรมสองอย่างนั้น เช่น เกิดในตระกูลสูง
แต่อายุสั้น

3.3) ว่าโดยปริยายจำแนกตามความยุ่งเหยิงลำดับกรรมเอง

3.3.1) ครุกรรม กรรมหนักให้ผลก่อน ได้แก่ อนันตริยกรรม

3.3.2) พหุลกรรม หรือ อาจิณณกรรม ให้ผลรองจากครุกรรม

3.3.3) อาสันนกรรม กรรมจวนเจียนหรือกรรมใกล้ตาย ถ้าไม่

มี 2 ข้อก่อนก็ให้ผลก่อน

3.3.4) กตัตตากรรม กรรมสักว่าทำ ทำด้วยเจตนาอ่อนไม่มี
กรรมอื่นให้ผลกรรมนี้จึงได้ผล

จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนมาก ผู้ที่เข้าร่วมองค์กร
ของพระพุทธองค์จะด้วยเหตุใดก็สุดแต่จะต้องมีการพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอนตามศักยภาพ
ของผู้นั้นให้ก้าวหน้าจนบรรลุนิพพาน แม้จะทรงมีพุทธกิจมากมาย ก่อนรุ่งสางใกล้จะสว่างจะทรง
เล็งญาณตรวจสอบสัตว์ทั้งหลาย และมีใครจะสามารถเสด็จไปโปรดได้บ้าง เช่น กรณีของคูลีมาล
กำลังจะก่อนอนตริยกรรม ก็จะมีเสด็จไปโปรดทันที รวมถึงกรณีอื่นๆ ด้วย

การนี้จึงเป็นไปเพื่อให้รู้จักพฤติกรรมและผลของพฤติกรรมของคน เพื่อผู้บริหารจะได้รู้จัก
คน รู้จักจิตใจของคน และรู้จักพฤติกรรมของคน

1. สังฆะหรือองค์กร สังฆะหรือสงฆ์หรือการรวมหมู่ ซึ่งนักวิชาการบริหารสมัยปัจจุบัน
เรียกว่าการจัดองค์กร (Organization) มีหลักธรรมที่น่าสนใจสำหรับนำไปใช้ในการบริหาร
สถานศึกษาขั้นพื้นฐานได้ดังนี้

1.1 โครงสร้างองค์กรสงฆ์ เน้นทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งปัจจุบัน
องค์กรสงฆ์ในเวลานี้ก็มีลักษณะคล้ายกับองค์กรสงฆ์ในยุคพุทธกาลหลายประเด็นดังนี้

1.2 ประธานสงฆ์ คือ พระพุทธองค์ซึ่งมีภาวะผู้นำสูงยิ่งเป็นที่เคารพภักดีศรัทธา
ของพุทธบริษัท ทรงวางรากฐานการจัดตั้งองค์กรสงฆ์ อย่างเป็นระบบ ทรงงานหนักตลอดพระชนม์ชีพ
และเมื่อปรินิพพานแล้วก็ไม่ได้มีการแต่งตั้งสาวกองค์ใดเป็นประธานสงฆ์สืบต่อมาแต่มอบให้พระ
ธรรมวินัยที่ได้ทรงแสดงแล้วเป็นศาสดาแทนดังพุทธพจน์ที่ตรัสในวันมหาปรินิพพานว่า...ธรรมก็ดี
วินัยก็ดี ที่เราได้แสดงแล้ว ได้บัญญัติไว้แล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยเหล่านั้นจะเป็นศาสดาแห่ง

พวกเธอ โดยการล่องไปแห่งเรา...” (พระไตรปิฎกเล่มที่ 13 หน้า 320) ซึ่งนับว่าแตกต่างจากศาสนาอื่นมาก และเป็นปัจจัยอันสำคัญที่ทำให้องค์กรสงฆ์ของพุทธศาสนามั่นคงยืนยาวมาเกือบ 2600 ปี

เปรียบได้กับผู้ปกครอง หรือผู้อำนวยการสถานศึกษาชั้นพื้นฐานหรือผู้อำนวยการโรงเรียน นั่นเอง

1. พระอานนท์ทรงทำหน้าที่เป็นพุทธอุปัฏฐากคล้ายกับเลขานุการขององค์กรยุคปัจจุบัน ซึ่งที่ประชุมสงฆ์เป็นผู้เลือกให้ ก็ทำหน้าที่ได้อย่างดีเยี่ยม

2. มีอัครสาวกฝ่ายซ้าย คือ พระโมคัลลานะ ผู้เลิศในทางมฤตยู และอัครสาวกฝ่ายขวา คือพระสารีบุตร ผู้เลิศในทางปัญญา นอกจากนั้นพระพุทธองค์ยังทรงยกย่องอุบาสก อุบาสิกา และสาวกผู้เป็นเลิศ หรือเอตทัคคะ ด้านต่าง ๆ มากมาย และท่านเหล่านั้นก็เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

3. ผู้เชี่ยวชาญ ในองค์กรสงฆ์ของพระพุทธองค์ มีผู้เชี่ยวชาญหรือเอตทัคคะด้านต่างๆ ที่ได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์และสังคมยุคนั้น หลายคน หลายองค์ ทั้งที่เป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา ต่างก็เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

เปรียบได้กับรองผู้อำนวยการฯ หรือบุคลากรอื่นที่ทำหน้าที่แบบเดียวกัน สำหรับเป็นผู้ช่วยเหลือผู้อำนวยการในการบริหารจัดการองค์กรหรือสถานศึกษา

4. มีการแบ่งงานกันตามลักษณะเฉพาะ

4.1) ภัตตเตศก์ สงฆ์ผู้มีหน้าที่แจกอาหาร

4.2) ภัณฑาคาริก สงฆ์ผู้รักษาค้างสงฆ์

4.3) เสนาสนะ คาหาปก ภิกษุผู้แจกที่อยู่อาศัย

ในด้านการเผยแผ่สืบต่อพุทธศาสนาก็มีการแบ่งงานกันทำอย่างชัดเจน ฝ่ายคันถธุระรับผิดชอบด้านปริยัติ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ รับผิดชอบการฝึกอบรมด้านจิตใจ นอกจากนั้นยังเน้นเรื่องความรู้ความประพฤติกี่คือ วิชาและวิจารณ์ะ ความสามารถ ความเสมอภาคและความมั่นคงให้เกิดขึ้นในองค์กรของสงฆ์และของพุทธบริษัท

เป็นการจัดแบ่งงานตามหน้าที่ที่มีลักษณะเป็น Functional Organization นั่นเอง ซึ่งจะช่วยให้มองเห็นภาพของการทำงานที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะของคนในองค์กร และผู้นำจะได้วางคนลงในตำแหน่งงานที่ถูกต้องและเหมาะสม

5. มอบให้คณะสงฆ์เป็นใหญ่ ในกิจที่สำคัญของสงฆ์ซึ่งก็คือการมอบอำนาจนั่นเอง เช่น การสวดปาฏิโมกข์ การสวดกฐิน การสวดสมมุติต่างๆ ต้องมีภิกษุตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไปจึงจะทำได้ ส่วนการ ปวารณา คือการบอกอนุญาตให้ว่ากล่าวตักเตือนกันภิกษุตั้งแต่ 5 รูปขึ้นไปจึงจะทำได้ ส่วนการอุปสมบทจำนวนพระภิกษุผู้ทำสังฆกรรมให้ยึดหลักสภาพพื้นที่ นิคามชนบทหรือมัธยมเป็นสำคัญ และเมื่อมีการมอบความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์แล้ว ก็ไม่ได้ทรงยุ่งเกี่ยวขึ้นนำแต่ประการใด วางพระองค์ประหนึ่งเป็นพระภิกษุสงฆ์ธรรมดารูปหนึ่ง

มีการประสานงานกันอย่างใกล้ชิดทั้งในองค์กรสงฆ์และระหว่างองค์กรสงฆ์กับพุทธบริษัทหรือกับองค์กรอื่น ๆ ของฝ่ายอาณาจักร

ยึดหลักธรรมาธิปไตยในทุกสังฆกรรมและเน้นที่เป้าหมายขององค์กรเป็นเครื่องมือของการบริหารกิจการธรรมในองค์กร

ความในข้อนี้แสดงให้เห็นหลักของการบริหารองค์กรคือการใช้หลักการมีส่วนร่วม หลักการประสานงาน หลักการวางกลยุทธ์ และหลักการกระจายอำนาจในองค์กรของสงฆ์

ประเด็นต่างๆ ในด้านองค์กรนั้น จะพิจารณาได้จากพระดำรัสของพระพุทธเจ้าที่ว่า "... นับแต่พระองค์ทรงตรัสรู้เมื่อวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำเดือน 6 ได้ใช้เวลาทบทวนวางแผนงานอยู่ถึง 7 สัปดาห์ ว่าจะทรงดำเนินการอย่างไรต่อไป ในที่สุดก็ได้ตัดสินใจแสดงธรรมแก่ปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี เมื่อขึ้น 15 ค่ำเดือน 8 หลังวันตรัสรู้ 2 เดือน ซึ่งก็คือวันอาสาฬหบูชาในปัจจุบัน ธรรมที่ทรงแสดงคือธรรมจักรกัปปวัตตสูตร นับเป็นการประกาศเจตนารมณ์ ครั้งแรกของพุทธศาสนา องค์กรสงฆ์ก็เริ่มก่อตัวขึ้น โดยมีสมาชิกเพียง 6 องค์ คือพระพุทธองค์และปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 เป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนาคือการนำพุทธบริษัทให้พ้นทุกข์ก้าวเข้าสู่พระนิพพานเพราะถือว่าพระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง..." (พระไตรปิฎก เล่มที่ 42 หน้า 361) โดยธรรมจักรกัปปวัตตสูตรซึ่งก็คืออริยสัจ 4 เป็นทางสายตรงสายกลางมุ่งเข้าสู่พระนิพพาน เมื่อทุกองค์เข้าใจเป้าหมายสูงสุดขององค์กรแล้ว พระพุทธองค์ก็ทรงมอบหมายภารกิจดังนี้..."ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วง ...พวกเธอจงเที่ยวจาริกเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธอจงอย่าได้ไปรวมกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ ทั้งพยัญชนะ ความบริบูรณ์ บริสุทธ์ ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม..."(พระไตรปิฎกเล่มที่ 6 หน้า 72) และทุกองค์ก็ประกอบภารกิจที่ได้รับมอบหมายอย่างเข้มแข็งจนบรรลุเป้าหมายองค์กร จากวันเพ็ญเดือน 8 จนถึงวันเพ็ญเดือน 3 ปีถัดมา ระยะเวลาประมาณ 6 เดือน องค์กรสงฆ์ก็มีสมาชิกซึ่งล้วนแต่เป็น

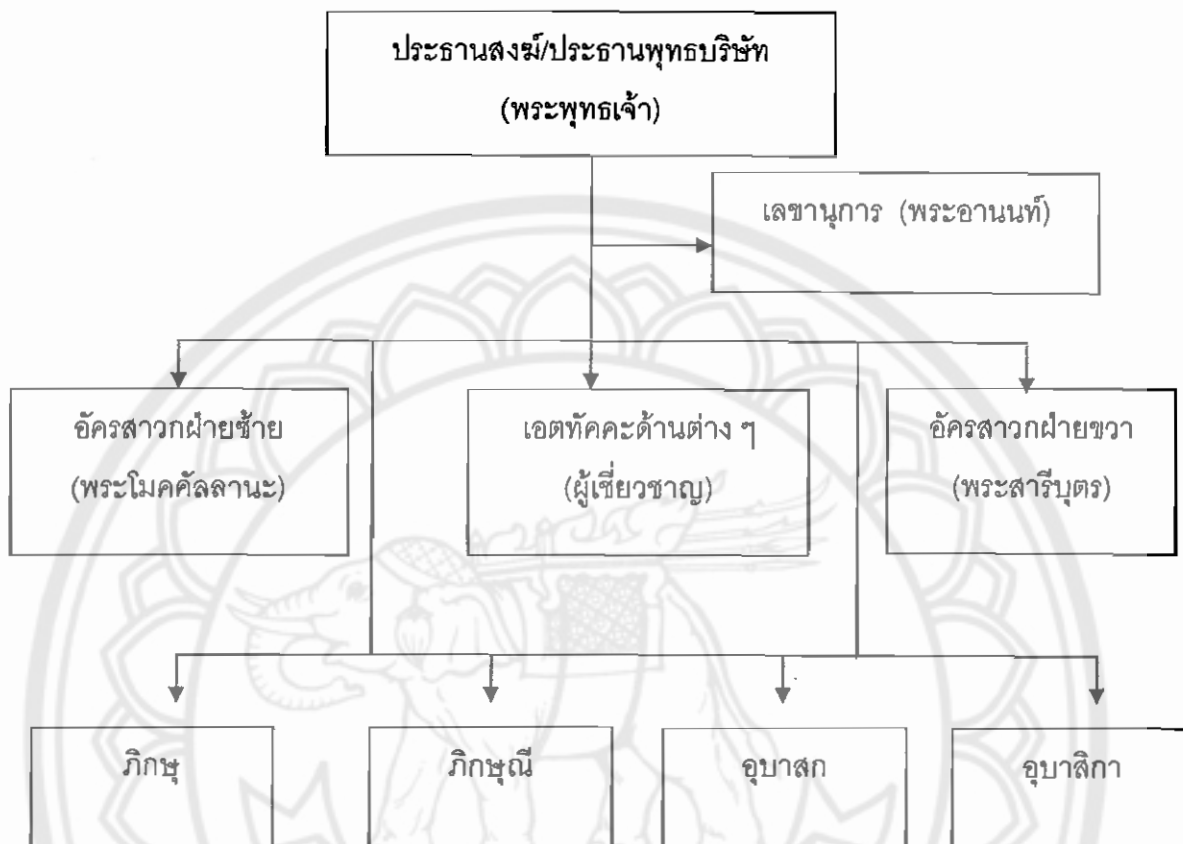
พระอรหันต์จำนวนถึง 1,250 รูป และได้เดินทางมาเฝ้าพระพุทธเจ้าพร้อมกันโดยมาไม่ได้นัดหมาย แต่ละองค์ล้วนเป็นเอหิภิกขุอุปสัมปทา พระพุทธเจ้าเห็นเป็นโอกาสดีจึงได้แสดงธรรม “โอวาท ปาฏิโมกข์”(พระไตรปิฎกเล่มที่ 10 หน้า 57 และเล่มที่ 25 หน้า 39) คือละเว้นความชั่ว ทำความดี ทำจิตใจให้ ผ่องใสเสมอ ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจพุทธศาสนาและถือเป็นการประกาศเจตนารมณ์ครั้งที่ 2 ของพระพุทธองค์ นอกจากนั้นก่อนที่จะปรินิพพานยังได้ประกาศเจตนารมณ์ครั้งสุดท้ายเป็นปัจฉิมโอวาทว่า “ภิกษุทั้งหลายเราขอเตือนเธอเป็นครั้งสุดท้ายว่าสังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา พวกเธอจงยังประโยชน์ตน ประโยชน์ท่านและให้ถึงพร้อม(สมบูรณ์)ด้วยความไม่ประมาท เกิดนี้เป็นพระวาทะครั้งสุดท้ายของพระตถาคต...” (พระไตรปิฎกเล่มที่ 13 หน้า 322) จะเห็นได้ว่า พระองค์ได้ทรงประกาศเป้าหมายขององค์ที่ชัดเจนคือ กำจัดทุกข์ สร้างสุข มุ่งสู่นิพพาน และตลอดระยะเวลา 45 พรรษาของพระองค์ก็ได้ดำเนินการจนบรรลุเป้าหมาย มีการตอกย้ำเป้าหมายขององค์ครั้งสำคัญๆ ถึง 3 ครั้งคือ

ครั้งที่ 1 เมื่อวันเพ็ญเดือน 8 ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี โดยประกาศธรรมจักรกับปวตีสถูตร และมีปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 เป็นผู้รับฟัง ถือเป็นการปฐมเทศนา จนถึงเป็นวัน “อาสาฬหบูชา”

ครั้งที่ 2 เมื่อวันเพ็ญเดือน 3 ได้ประกาศโอวาทปาฏิโมกข์ มีพระอรหันต์เข้าร่วมรับฟังถึง 1,250 รูป แต่ละองค์ล้วนเป็นเอหิภิกขุอุปสัมปทา จนถึงเป็นวันมาฆบูชาในปัจจุบัน

ครั้งที่ 3 ก่อนปรินิพพานเล็กน้อย ทรงเตือนให้พระภิกษุทั้งหลายถึงเรื่องสังขารไม่เที่ยงอย่าได้ ตั้งตนอยู่ด้วยความไม่ประมาท

โดยลักษณะโครงสร้างองค์กรสงฆ์ในยุคพุทธกาล/ปัจจุบัน จะมีลักษณะเป็นเช่นนี้

ภาพ 23 แสดงโครงสร้างองค์กรสงฆ์

1.5.2 การบริหารตามหลักพุทธธรรม การบริหารคณะสงฆ์ในยุคพุทธกาล ไม่สลับซับซ้อนเพราะยังเป็นองค์กรขนาดเล็กอยู่ในช่วงก่อร่างสร้างตัว สวากส่วนใหญก็เป็นพระอรหันต์ ในยุคนั้นพระวินัยมีประมาณ 150 ข้อต่อมาเมื่อองค์กรมีขนาดใหญ่ขึ้น มีอิทธิพลมากขึ้นจึงมีการบัญญัติวินัยมากถึง 227 ข้อสำหรับพระภิกษุและ 311 ข้อสำหรับภิกษุณี และเมื่อศาสนจักรต้องมีปฏิสัมพันธ์กับอาณาจักร พระพุทธองค์จึงได้แจกแจงพุทธธรรมส่วนที่เป็นโลกียธรรมสำหรับให้ชนทุกระดับชั้นถือปฏิบัติ จัดการตนเอง จัดการครอบครัว จัดการหมู่คณะ องค์กร จัดการชุมชน สังคม ราชอาณาจักร ประเทศราชในข้างขอบเขตทสี่มา และรวมถึงจัดการโลกด้วย ดังนี้

- 1) การบริหารจัดการตนเอง มีหลักพุทธธรรมที่ใช้ได้แก่ มงคล 38, ทศ 6, ศีล 5, ธรรม 5
- 2) การบริหารจัดการครอบครัว หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการบริหารครอบครัวได้แก่ ฆราวาสธรรม 4, พรหมวิหาร 4, สังคหวัตถุ 4, มิตรแท้ 4

3) ระดับสังฆะหรือองค์กร มีหลักพุทธธรรมที่ใช้ในการบริหาร

ระดับสังฆะหรือองค์กร ได้แก่ วัดตบพ 7, สังคหวัตถุ 4, อภิธานียธรรม 7 ซึ่งอาจเทียบได้กับการประชุมปฏิบัติการ(Workshop) ในยุคปัจจุบัน, สัมปยุตธรรม 7 ซึ่งมีหลักการใกล้เคียงกับ SWOT, อริยสัจ 4, ปฏิจาสุมปาบท 12

4) การบริหารจัดการอาณาจักรหรือประเทศชาติ มีหลักพุทธธรรมที่ใช้

ในการบริหารได้แก่ ทศพิธราชธรรม 10, ราชสังคหวัตถุ 4, ลิจจวชิรภิธานียธรรม 7, ปฏิจาสุมปาบท 12, อิทัปปัจจยตา, อริยสัจ 4

5) การบริหารจัดการประเทศราช ได้แก่ จักรวรรดิวัตร 12

6) การบริหารจัดการโลก ได้แก่ธรรมโลกบาลคือธรรมคัมภีร์ครองโลก หิริ

โศตปปะ

จะเห็นได้ว่าหลักธรรมของพระพุทธองค์ มีความหลากหลายลุ่มลึกสามารถประยุกต์ใช้ได้ทุกสถานการณ์ กับองค์กรทุกระดับ ที่สำคัญผู้บริหารต้องวิเคราะห์คนในองค์กรออกมีจิตอย่างไร เป็นบัวเหล่าไหน จึงจะสามารถออกแบบองค์กรให้ถูก และประยุกต์หลักพุทธธรรมให้เข้ากับคน องค์กรและสถานการณ์ แล้ว องค์กรนั้นก็ประกอบภารกิจจนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

1.5.3 เทคนิคการบริหารของพระพุทธเจ้า

ด้านมนุษยที่สำคัญที่สุดคือด้านจิตใจและการพัฒนาจิตใจ ในกระบวนการฝึกตนนั้นพุทธศาสนาจะให้ความสำคัญทางด้านจิตใจแต่ก็ไม่ละเลยทางกายเพราะจิตใจจะต้องอาศัยกายอยู่คือกายกับใจจะต้องไปด้วยกัน แต่เน้นที่จิตใจเป็นตัวนำ เพราะถือว่าใจเป็นใหญ่ใจเป็นผู้นำ ดังมีพุทธพจน์ในพระธรรมบทที่กล่าวถึงเรื่องจิตไว้ดังนี้ (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2524 หน้า 3-4)

มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา มนสา เจ ปทฺถเรณ ภาสติ วา กโรติ วา ตโต นํ ทุกขมนวติ จกํ ว วหโต ปทํ ใจเป็นผู้นำทุกสิ่งทุกอย่าง ใจเป็นใหญ่ ทุกอย่างสำเร็จได้ด้วยใจ ถ้าคนเรามีใจชั่วเสียแล้ว การพูด การกระทำก็พลอยชั่วไปด้วย เพราะการพูดชั่ว ทำชื่อนั้นทุกข์ย่อมตามสนองเขา เหมือนล่อหมกตามรอยเท้าโค

ถ้าเรามีใจบริสุทธิ์ การพูดการกระทำก็พลอยบริสุทธิ์ไปด้วย ความสุขย่อมตามสนองเหมือนเงาตามตัว จิตที่ฝึกดีแล้วย่อมนำสุขมาให้เสมอ จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าได้ให้ความสำคัญกับการฝึกจิตมากและยังรู้ธรรมชาติของจิตและวิธีฝึกจิตเป็นอย่างดี ดังปรากฏในพุทธวจนะในพระธรรมบท ดังนี้

ผุหนุ่ จปสั จิตตุ้ ทุรกุขั ทุนุณิวนารยั อุขั กรุอิติ เมธาวี อุสุกาโรว เตชนั จิตติ์นรณ กัลลภ
กลลอก ป็องกันยาค หั้มยาค คนมีปัญญาศาการทำให้ตรงได้ เหมือนช้างครัดตุลลุคร

ตั้งันัสำหรับองค์ประกอบในกระบวนการพัฒนาจิตใจันัเบ็องตัน ประกอบด้วย

1) กัลยาคณมิติตา

กัลยาคณมิติรอันเป็นข้อธรรมข้อแรกของรู่้งอรุณของการศึษา คือชีวิต
มนุหย์จะพบแสงสว่างได้จะหวังมีกัลยาคณมิติรหาไม้แล้วชีวิตจะมีตบอดในการพัฒนาชีวิตของ
มนุหย์จะขอนำกัลยาคณมิติรธรรมมาอธิบายพอสังเขป ดังนี้

1.1 ปิโย นัารัก คือกัลยาคณมิติรจะต้องมีความรักในการจะแนะนำว่า
คนอื่นให้มีการสร้งสรรค์และพัฒนาตัวเองและในขณะเดียวกันตัวเองก็ต้องทำตัวให้เป็นที่พักของ
คนที่ตัวเองแนะนำพำร้สอนด้วย

1.2 ครุ นัาเคารพ คือต้องมีใจหนักแน่นมั่นคงบนฐานของความสูงไม้
หวั่นไหวต่อสิ่งยั่วยวนอันเป็นอำนาจฝ่ายข้างต้า

1.3 ภาวนีโย นัาเจริญใจคือรู้จักทำให้ตัวเองเจริญ ทำให้คนอื่นเจริญ
ได้ด้วย

1.4 วตุตา จ รู้จักพูดให้คนอื่นเข้าถึงวิชาความรู้หรือเข้าถึงธรรมได้คือ
พูดแบบชี้ให้ชักชวนให้อยากปฏิบัติเกิดความกล้าในการทำความดีและในขณะกระทำความดีหรือ
ศึษาเล่าเรียน ก็เกิดความร่าเริงใจด้วย

1.5 วจนุขโม อดทนต่อถ้อยคำคือพร้อมที่จะตอบข้อซักถามพร้อมที่
จะรับคำว้าวกาษัวิจารณ์อดทนฟังได้ไม้อุนเฉียวไม้อเบื้อหน้าย ต่อข้อซักถามหรือข้อปริกาษาซึ่ง
บางครั้งแม้จะถูกประณามก็ทนได้

1.6 คมภิรุญจ กถั กตุตา แกลงเรื่องลึกล้้าโดยเฉพาะเรื่องจิต
วิญญาคณคือไม้ได้รู้แต่เรื่องทำมาหาเลี้ยงชีพเท่านั้นแต่จะต้องรู้เรื่องจิตใจด้วย เพราะถ้าไม้รู้เรื่องลึกล้
ๆ พอเกิดปัญหาขึ้นมาก็แก้ไขไม้ได้ดังที่เรารูเห็น ั กันอยู่ในปัจจุบันมีหลาย ั เรื่องที่เรารูไม้สามารถ
แก้ปัญหาคได้เพราะเหตุที่เรารูอะไรแบบผิวเผิน

1.7 โน จฏฐานเน นิโยชเย ไม้แนะนำในเรื่องเหลวไหลคือไม้ชักจูงไป
ในทางเสื่อมเสียเมื่อกัลยาคณมิติรประกอบด้วยคุณธรรมเหล่านี้แล้วก็ยอมจะนำพาผู้ที่มาคบหาให้
ไปสู่ความเจริญในชีวิตได้

2) โยนิโสมนสิการ เป็นปัจจัยที่เป็นบ่อเกิดให้ชีวิต ได้พัฒนาไปบนเส้นทางของสัมมาทิฐิ โยนิโสมนสิการคือ ทำในใจโดยแยบคายมองสิ่งทั้งหลายด้วยการพิจารณา รู้จักสภาวะเหตุผล แยกแยะสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ให้เห็นเหตุปัจจัย ให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย จะสามารถมองเห็นสมมุติบัญญัติและสังขารม โยนิโสมนสิการ จัดเป็นธรรมอันเอกอีกข้อหนึ่งซึ่งโยนิโสมนสิการจะเกิดมีได้เองอย่างสมบูรณ์ในบุคคล 2 ประเภท เท่านั้นคือ 1. พระพุทธเจ้า 2. พระปัจเจกพุทธเจ้า ยกเว้นบุคคล 2 ประเภทนี้แล้วจะต้องอาศัย กัลยาณมิตรช่วยแนะนำพร่ำสอนหรือชี้แนะจึงจะเกิดโยนิโสมนสิการได้ แม้แต่พระอรหันต์ สาวกผู้ซึ่งอบรมกาย อบรมศีล อบรมจิต และอบรมปัญญา ได้สมบูรณ์จนเป็น ภาวิตบุคคล เพราะได้เจริญปัญญา พัฒนาและฝึกฝนอบรมปัญญาจนรู้เท่าทันสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทัน และเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ แก่ปัญหา และดับทุกข์ที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา ปลดปล่อยตนให้บริสุทธิ์ ปลดจากสิ่งเศร้าหมองมีจิตใจเป็นอิสระ สุขเกษมไร้ทุกข์โทษถือว่าท่านเป็นบุคคลผู้สูงสุดเพราะได้พระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตร

3) ด้านองค์กรที่สำคัญที่สุดคือความพร้อมเพรียงกันของคนในองค์กร องค์กรคือคณะบุคคลหรือสถาบันซึ่งเป็นส่วนประกอบของหน่วยงานใหม่ที่ทำหน้าที่สัมพันธ์กันหรือขึ้นต่อกัน เช่น คณะสงฆ์เป็นองค์กรบริหารของพุทธศาสนา คณะรัฐมนตรีเป็นองค์กรบริหารของรัฐ สถาปนาผู้แทนราษฎรเป็นองค์กรของรัฐสภาส่วนประกอบขององค์กรก็คือคน คน ผู้เป็นส่วนร่วมที่ดีขององค์กรที่จะช่วยให้ชุมชนอยู่ร่วมกันด้วยดีในองค์กร จะต้องมีความประพฤติ

4) ฟังตนเองได้ คือทำตนให้เป็นที่พักของตนได้พร้อมที่จะรับผิดชอบ ไม่ทำตัวให้เป็นปัญหาหรือภาระแก่หมู่คณะด้วยการประพฤติธรรม สำหรับฟังตนเองซึ่งเรียกว่า นาดกรณธรรม คือธรรมสำหรับสร้างที่พึ่งให้แก่ตนเอง พระธรรมปิฎก (2546 หน้า 36-40) ได้อธิบายไว้ดังนี้

4.1) ศีล เนื่องจากมนุษย์เดินมาด้วยแรงขับเคลื่อนของตนหา เพราะฉะนั้นเมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์แล้ว ก็มีความปรารถนาจนบางครั้งก็ล้ำเส้นไปเบียดเบียนคนอื่น จนทำให้คนอื่นเดือดร้อนแล้วในที่สุดก็กลับมาทำให้ตัวเองเดือดร้อน เพื่อห้ามกันไม่ให้ตัวเองและคนอื่นเดือดร้อนท่านจึงให้มีศีลด้วยการประพฤติดีมีวินัย ดำเนินชีวิตโดยสุจริต ทางกาย วาจา ประกอบการเลี้ยงชีพโดยสัมมาชีพ คืออาชีพที่ไม่เบียดเบียนสังคมให้เดือดร้อน

4.2) พานุสัจจะ ได้ศึกษาศดับรับฟังมามากโดยเป็นสายวิชาของตน หรือตัวเองศึกษาวิชาใดก็ศึกษาให้เข้าใจความเข้าใจกว้างขวาง ลึกซึ้งเช่น เป็นครูก็ศึกษาของคักร คน ของความเป็นครูว่ามีอะไรบ้างไม่ศึกษาแต่วิชาชีพครู หรือจิตวิทยาแต่ต้องลึกลงคือ คุณธรรมที่เป็นส่วนประกอบให้ความเป็นครูสมบูรณ์จึงจะเรียกว่ามีพานุสัจจะได้

4.3) กัลยาณมิตรตตา รู้จักคบคนดีเป็นเพื่อนรู้จักเสวนาเข้าหาที่ปรึกษาหรือผู้คนแนะนำสั่งสอนที่ดีเลือกสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดีปัจจุบัน เทคโนโลยีทางการสื่อสารเป็นได้ทั้งกัลยาณมิตรและเป็นได้ทั้งบาปมิตรต้องระวังด้วย

4.4) โสวจิตสตา เป็นคนว่าง่าย สอนง่าย ไม่ถือกระด้าง ไม่เป็นคน ร้นดันทุรัง แต่รู้จักรับฟังเหตุผลและข้อเท็จจริงพร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุงตนเองเสมอ หากมีข้อไม่ดี และบกพร่อง

4.5) กิงกรณียะสุ ทักขตา ขวนขวายในกิจของหมู่ คือเป็นคนที่มีจิตใจชอบเกื้อกูล ช่วยเหลือ เอาธุระหรือกิจการของชุมชนหรือหมู่คณะ ญาติ เพื่อนพ้องโดยมร ปกติตามว่า ผมช่วยอะไรคุณได้บ้างและเมื่อทำก็รู้จักใช้ปัญญาไตร่ตรอง หาวิธีดำเนินการที่เหมาะสม ทำได้ จัดได้ จนกิจการและภาระหน้าที่นั้น ๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

4.6) ธรรมกามตา เป็นผู้ใคร่ธรรมคือรักธรรม ชอบศึกษาค้นคว้า สอบถามหาความรู้ ความจริง รู้จักกาลควรพูด ไม่ควรพูด รู้จักรับฟังตลอดทั้งความเป็นกันเองให้ผู้อื่นสบายใจอยากเข้ามาใกล้ชิดมาปรึกษาสนทนาด้วย

4.7) วิริยารัมภะ มีความขยันหมั่นเพียรทำงานด้วยจิตใจที่เปรียบเสมือนเริ่มต้นอยู่เสมอคือ ไม่ย่อท้อ ไม่ละเลย ไม่ทอดทิ้งภาระหน้าที่ซึ่งตัวเองรับผิดชอบ

4.8) สนฺตญฐี มีสันโดษ รู้พอดี คือยินดีพอใจในลาภผลที่ตนได้ตลอดทั้งพอใจในผลงานของความสำเร็จต่าง ๆ ที่ตนสร้างหรือแสวงหามาได้ด้วยเรี่ยวแรงความเพียรพยายามของตนเองโดยทางชอบธรรม ไม่มัวเมาหลงใหลในลาภยศและยอชมสยบเป็นทาสของวัตถุจนถอนตัวไม่ขึ้น

4.9) สติ มีสติมั่นคงรู้จักกำหนดจดจำระลึกการทำ คำที่พูดจา จะทำอะไรก็รอบคอบรู้จักยับยั้งชั่งใจไม่ผลิผลลาม ไม่เลินเล่อ ไม่เลื่อนลอยไม่ประมาทไม่ยอมถลำลงไปในทางผิดพลาด ไม่ละทิ้งโอกาส สำหรับสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม

4.10) ปัญญา มีปัญญาเหนืออารมณ์ คือมีปัญญายังรู้เหตุรู้ผลรู้ดีรู้ชั่ว รู้บาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงรู้จักพิจารณา วินิจฉัยด้วยใจเป็นอิสระทำการต่าง ๆ ด้วยความคิดและจิตใจที่มีวิจารณ์ญาณ เมื่อบุคคลซึ่งเป็น ส่วนประกอบขององค์กรมีธรรมเป็นที่พึ่งทั้งสิบข้อนี้ก็เท่ากับ มีฐานที่มั่นให้กับจิตใจของตัวเอง ถ้า เปรียบทางวัตถุก็เปรียบเสมือนมีบ้านหลังใหญ่ ซึ่งพร้อมที่จะเป็นที่พักพิงของตัวเองและญาติพี่น้อง ได้ตลอดเวลา

1. อยู่ร่วมกันในหมู่ด้วยดี ตัวเองช่วยตัวเองได้แล้ว ในด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่นที่เป็น เพื่อนร่วมองค์กรร่วมกิจการหรือร่วมชุมชนตลอดจนพี่น้องร่วมครอบครัวจะต้องมีหลักปฏิบัติ ของ การอยู่ร่วมกันซึ่งเป็นธรรมให้ระลึกถึงกันที่เรียกว่า สาราณียธรรม 6 ประการด้วยกัน คือ

1.1 เมตตาการุณยธรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา คือแสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อน ร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ช่วยการช่วยเหลือกิจธุระต่าง ๆ โดยเต็มใจเต็มความสามารถ แสดงอาการสุภาพเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลังไม่ทำแบบขอไปทีและแบบเสียไม่ได้

1.2 เมตตาวิจิตรธรรม พูดยกต่อกันด้วยเมตตา คือช่วยบอกแจ้งสิ่งที่ประโยชน์ สัก สอนหรือแนะนำด้วยความหวังดี เมื่อผิดพลาดก็กล่าวตักเตือนด้วย คำพูดที่สุภาพ แสดงความ เคารพ นับถือกัน ให้เกียรติกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

1.3 เมตตาโมกขนิมิตต่อกันด้วยเมตตา คือตั้งใจปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่ เป็น ประโยชน์แก่คนมองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน เมตตาโมกขนิมิตถือว่าเป็นสำคัญ เพราะโลกที่เดือดร้อน วุ่นวาย หรือองค์กรที่แตกแยก เพราะคนในองค์กรขาดเมตตาโมกขนิมิต

1.4 สาราณโภคิ ได้มาแบ่งกันกินกันได้ คือแบ่งปันผลที่ได้มาโดยชอบธรรมแม้ จะเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ผู้อื่นได้มีส่วนร่วมในการใช้สอยบริโภค ซึ่งจะทำให้คนในองค์กรประสาน ร่วมกันได้ดี เพราะการรู้จักสาราณณะประโยชน์เป็นความจำเป็นของสังคมเทคโนโลยีมา

1.5 ศีลสามัญญตา ประพฤติให้ดีเหมือนเขา คือคนผู้ร่วมองค์กร ต้องมีความ ประพฤติสุจริตดีงามเสมอเหมือนกันรักระเบียบวินัย กฎกติกาของส่วนรวมไม่ทำตัวให้เป็น ที่ รังเกียจ หรือทำความเสื่อมเสียให้แก่หมู่คณะ

1.6 ทิฐิสามัญญตา ปรับความคิดเห็นเข้ากันได้ คือเคารพรับฟังความคิดเห็นกัน มีความคิดเห็นร่วมกันตกลงกันในหลักการที่สำคัญ ยึดถืออุดมคติหลักแห่งความดีงาม หรือ จุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน

คุณธรรมทั้ง 6 ข้อจะเป็นเครื่องเชื่อมให้คนในองค์กรไม่แตกแยกเป็นพรรคเป็นฝ่ายหากจะเข้ากันได้เหมือนน้ำกับน้ำมัน เพื่อความมั่นคงขององค์กร จงระลึกถึงพุทธภาษิตข้อนี้ว่า "...สุกรเหิ สมคฺเคเหิ พคฺโข เอกายเน หโต สุกรทั้งหลายพร้อมเพรียงกันยังฆ่าเสือโคร่งได้ เพราะใจรวมเป็นอันเดียวกัน..." (พระไตรปิฎกเล่มที่ 27 หน้า 138)

2. คุณธรรมสำหรับองค์กรอีกชุดหนึ่งคือผู้ปกครององค์กรและบุคลากรในองค์กรจะต้องปฏิบัติและรับผิดชอบร่วมกันเพื่อที่จะช่วยให้องค์กรมั่นคง และป้องกันความเสื่อมเสียกันจะเกิดขึ้น พร้อมทั้งจะส่งเสริมให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองโดยส่วนเดียวนั้นคือ อปรีหานิยธรรม 7 ประการ

2.1 หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ พบปะปรึกษาหารือที่พึงรับผิดชอบตามระดับของตน อย่างสม่ำเสมอ

2.2 พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลายที่จะพึงทำร่วมกัน

2.3 ไม่ถือตามอำเภอใจ ใครต่อความสะดวกแล้วบัญญัติวางข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่างอันมิได้ตกลงบัญญัติไว้ และไม่เหยียบย่ำล้มล้าง สิ่งที่ยกตกลงวางบัญญัติกันไว้แล้ว คือปฏิบัติมันอยู่ในบทบัญญัติใหม่ที่วางไว้เป็นธรรมนุญ

2.4 ท่านผู้ใดเป็นผู้ใหญ่เป็นประธานมีประสบการณ์ยาวนาน ให้เกียรติเคารพนับถือท่านเหล่านั้น มองคนความสำคัญของท่านว่า ถ้อยคำที่ท่านแนะนำพร่ำสอน เป็นสิ่งอันพึงรับฟัง

2.5 ให้เกียรติและคุ้มครอง กุลสตรี มิให้มีการข่มเหง รังแก ให้ได้รับความเดือดร้อน

2.6 เคารพสักการะเจดีย์ ปุชนียสถาน อนุสาวรีย์ ประจำชาติ อันเป็นเครื่องเตือนความทรงจำเราให้ทำความดี และเป็นที่ยอมรับของหมู่ชนไม่ละเลยพิธีเคารพบูชาอันพึงทำต่ออนุสรณ์สถานเหล่านั้น ตามประเพณี

2.7 จัดการให้ความอารักขา บำรุงคุ้มครองอันชอบธรรมแก่บรรพชิต ผู้ทรงศีล ทงธรรมอันบริสุทธิ์ซึ่งเป็นหลักใจและเป็นตัวอย่างทางศีลธรรมอันดี ของประชาชนยินดีเต็มใจให้การต้อนรับและหวังให้ท่านอยู่โดยผาสุกขององค์กรที่ยึดถือตามแนวปฏิบัติของหลักธรรม อปรีหานิยธรรมทั้ง 7 ประการ ย่อมจะมีแต่ความเจริญไม่มีความเสื่อมเลย

จะเห็นว่าหลักการบริหารของพระพุทธเจ้าจะให้ความสำคัญที่ความพร้อมเพียงตัวบุคคลในองค์กรมากกว่าที่จะออกบทบัญญัติห้ามทำนั้นทำนี้ หรือให้ทำอย่างนั้นอย่างนี้ ถ้าคนในองค์กรยึดแนวทางสุจริตยุติธรรมแล้ว ข้อกำหนดหรือบทบัญญัติต่าง ๆ ก็เกือบจะไม่มี ความจำเป็นที่จะเรียกว่ามองคนละมุมกับแนวปฏิบัติของพวกที่ติดในวัตถุ ซึ่งมักจะมองออกข้อบังคับห้ามทำอย่างนั้น ซึ่งก็ไม่อาจจะแก้ปัญหาก็ได้เพราะเป็นการแก้ภายนอกไม่ได้แก้ภายในคือจิตใจ

1) นอกจากคุณธรรมที่คนในองค์กรจะพึงมีแล้วพระพุทธองค์ยังได้ตรัสถึงคุณธรรมที่ผู้นำองค์กรจะพึงมีอีกหลายชุดในที่นี้จะขอนำมาแสดงไว้พอเป็นแนวทางให้ศึกษาจะไม่นำมากล่าวโดยละเอียด ชุดของธรรมสำหรับผู้นำองค์กร คือธรรมที่ทำให้เกิดความยินดีหรือความชื่นใจมาสู่ผู้อยู่ใต้ปกครอง คือ ทศพิธราชธรรม ซึ่งมีอยู่ 10 ข้อด้วยกัน คือ

1.1) ทาน แบ่งปันเสียสละบำเพ็ญตนเป็นผู้ให้โดยมุ่งให้ผู้ใต้ปกครองจากทรัพย์สินเรามีมุ่งจะได้จากเขาแต่มุ่งสงเคราะห์ อนุเคราะห์ให้ผู้น้อยได้รับประโยชน์สุขจากการบริการของเรา เวลาผู้ใต้ปกครองเดือดร้อนทางทรัพย์สินก็ช่วยสงเคราะห์ให้ได้ ผู้น้อยประสบทุกข์ได้รับความเดือดร้อนก็เข้าไปช่วยเหลือ รวมทั้งสนับสนุนให้ผู้ใต้ปกครองทำความดี หากการทำความดีของเขาต้องอาศัยการเสียสละจากเราก็ยอมบริจาคให้ได้

1.2) ศีล รักษาความสุจริต คือประพฤติดีงามสำรวมกายและวาจา ประกอบแต่การสุจริตรักษาเกียรติของตน ประพฤติให้เป็นแบบอย่างที่ดี ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาอุ่นใจว่า จะไม่ถูกเบียดเบียนจากนาย อย่าให้ใครดูหมิ่นดูแคลนเพราะการประพฤติดีมีขอบของตัว

1.3) บริจาคะ บำเพ็ญกิจด้วยการเสียสละคือสามารถเสียสละความสุข ความสำราญส่วนตนและแม้แต่เสียสละชีวิตเพื่อรักษาประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ และเพื่อรักษาความเป็นธรรมให้กับองค์กร สิ่งใดที่จะเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ในองค์กรแต่ต้องพึงการเสียสละร่างกาย แรงใจ ของเราก็ต้องยอม

1.4) อาชวะ ปฏิบัติการโดยซื่อตรงคือ ซื่อตรง ทรงสัตย์ ไร้มารยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริตมีความจริงใจไม่หลอกลวง ความซื่อสัตย์ไร้มารยาเป็นสิ่งที่ทำได้ยากในผู้คนเทคโนโลยีเฟื่องฟู ส่วนใหญ่จะถูกความโลภเข้าครอบงำแล้วก็มี การปฏิบัติภารกิจแบบฉ้อฉล แม้จะออกกฎระเบียบห้ามให้ผู้นำมีผลประโยชน์ทับซ้อนแต่เมื่อไม่ซื่อตรงเสียแล้วก็หาวิธีเองให้เกิดผล เสียหายแก่ส่วนรวมจนได้

1.5) มัทวะ ทรงความอ่อนโยนเข้าถึงคนคือมีอัธยาศัยไมเยอหยิ่งหยาบคายกระด้าง คือ ต้องมีความงามสง่า ท่วงทีกริยา สุภาพ นุ่มนวลละมุนละไม อ่อนน้อมแต่มีให้อ่อนแอ ให้ผู้ใหญ่รักใคร่ ผู้น้อยรักดียำเกรง

1.6) ตปะ พ้นจากการประพฤติกิเลสด้วยการเผากิเลส คือแผดเผา กิเลสตัณหา ไม่ให้เข้ามาครอบงำจิต ระวังตนข่มใจได้ ไม่หลงไหลหมกมุ่นในความสุข สำราญ และการปรนเปรอมีความเป็นอยู่อย่างสม่ำเสมอแบบเรียบง่าย สบาย ๆ ไม่ดำเนินชีวิตแบบสนองความต้องการฝ่ายต่ำ คือสนองกิเลสตัณหา มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียรทำกิจหน้าที่ให้สมบูรณ์

1.7) อักโกธะ ความไม่โกรธ ไม่เกรี้ยวกราด ลุอำนาจแก่ความโกรธ จนเป็นเหตุให้วินิจฉัยหรือตัดสินคดีความต่าง ๆ ผิดพลาดจนเสียธรรม มีเมตตาประจำอยู่ในใจไว้ ระวัง ความขุ่นเคือง กระทำการด้วยจิตใจอันราบเรียบสงบเยือกเย็นเป็นตัวของตัวเองไม่ลุอำนาจแก่โทสาคติ

1.8) อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน คือไม่บีบบังคับกดขี่ ไม่เกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงอำนาจจนขาดความกรุณาแก่ผู้น้อย ไม่หาประโยชน์ เบียดเบียนลงโทษลงอาญา เพราะความอาฆาตเกลียดชัง หากแต่มีใจโอบอ้อมอารีอย่างสม่ำเสมอ

1.9) ชันติ คือความอดทน อดทนต่องานที่ตรากตรำ แม้จะเหนื่อย ยากลำบากเพียงใดก็ไม่เบื่อง่ายไม่ท้อถอย ไม่หมดกำลังใจเวลาถูกตำราว่าประณามถูกเย้ยถูกหยัน ด้วยถ้อยคำเลียดสีถากถางอย่างใดก็ไม่หมดกำลังใจไม่ยอมละทิ้งงานที่ทำแต่ตั้งใจบำเพ็ญกรณีกิจ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

1.10) อวิโรธนะ ความไม่คลาดจากธรรม คือ ประพฤติไม่ให้ผิดจาก ศาสนธรรมคำสอนคือเอาประโยชน์สุขความดีงามเป็นที่ตั้ง คงที่และหนักแน่นในธรรมไม่เอนเอียง หวั่นไหว เพราะถ้อยคำให้ร้าย ไม่หลงในคำเยินยอ ไม่ถูกครอบงำด้วยลาภสักการะ ความชอบใจ ไม่ชอบใจ ตั้งตนให้สถิมนั้นในธรรมเสมอ ทั้งส่วนที่เป็นธรรม ยุติธรรมทั้งหลักกนิติธรรม ตลอดจน ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ไม่ประพฤติกเล็ดคลอนวิบัติไป

ในส่วนที่จะต้องไปเกี่ยวข้องกับคนส่วนใหญ่ในฐานะผู้นำจะต้องมี หลักธรรมเป็นที่ยึดเหนี่ยวเอาไว้ การบำเพ็ญกรณีกิจใด ๆ ก็ตามจะต้องยึดธรรมาธิปไตยเป็นที่ตั้ง คือธรรมเป็นใหญ่ คือความถูกต้องดีงาม ความเป็นเหตุเป็นผลชอบด้วยหลักการ คติเป็นบรรทัดฐานเคารพ เชิดชูธรรมตั้งตนอยู่ในธรรม ตลอดจนพฤติกรรมทุกอย่างต้องยึดหลักธรรมาธิปไตย การป้องกันรักษาคุ้มครองคนดีมีศีลธรรมไว้ในองค์กรโดยให้การสนับสนุนบำรุงเลี้ยงสงเคราะห์ อนุเคราะห์ด้วยปัจจัยต่าง ๆ ให้อุปการะในการประกอบอาชีพในแต่ละสาขาให้เพียงพอให้คนดีได้มี โอกาสนำมาเลี้ยงชีพโดยไม่ถูกเบียดเบียน แต่ในขณะเดียวกันก็ห้ามไม่ให้คนไร้ศีล สัตย์ เข้ามา มี ส่วนในการเป็นผู้นำในทุกระดับเพราะคนไร้ศีลสัตย์ถือเป็นบาปมิตรมีแต่จะสร้างปัญหาและทุกข์ โทษต่าง ๆ ให้แก่กัน โดยเฉพาะทุกข์โทษที่เกิดจากคนที่เป็นมิชฉาทิฎฐิ คนที่เป็นมิชฉาทิฎฐิ คือคน ที่ตั้งจิตไว้ผิด เมื่อตั้งจิตไว้ผิดก็กระทำตามที่ตั้งไว้ผิด ๆ ก็ก่อให้เกิดปัญหา และทุกข์ที่ใหญ่หลวงได้

ภัยธรรมชาติเมื่อเกิดจะเกิดต่อเนื่องนาน ๆ ครั้งแต่ภัยที่เกิดจากจิตทั้งที่ตั้งไว้ผิดเกิดจากความเป็น
มิจฉาทิฐิมีทุกวันทุกเวลาและทุกนาทีด้วย เพราะฉะนั้นพระพุทธองค์จึงตรัสเตือนสาวกของ
พระองค์ว่า "...ทีโส ทิสํ อนุตฺตํ กยิรา เวรี วา ปน เวรีนํ มิจฺฉาปณฺหิตํ จิตฺตํ ปาปิโย นํ ตโต กร
โจรกับโจร คนคู่เวรกันพบกันเข้าพึงทำความพินาศและความทุกข์กัน จิตที่ตั้งไว้ผิดทำให้แก่ตนเอง
ยิ่งกว่านั้น" (พระไตรปิฎกเล่ม 25 หน้า 13)

การป้องกันมิให้มิจฉาทิฐิ ครอบงำองค์กรจึงเป็นสิ่งที่สำคัญในการทำให้องค์กรมั่นคง
การรู้ถึงสภาพความเป็นจริงของธรรมชาติว่ามนุษย์มีศักยภาพไม่เท่ากัน เพราะฉะนั้นย่อมเป็นไปได้
ว่า คนเราจะมีฐานะความเป็นอยู่ที่ไม่เสมอกัน การแบ่งปันทรัพย์เพื่อคนยากไร้ จึงเป็นเรื่องที่ผู้นำ
องค์กรจะต้องเอาใจใส่หาไม่แล้วจะเกิดแนวคิดในการเปรียบเทียบซึ่งจะทำให้ยากจน ซึ่งส่วนมาก
จะจนปัญญาด้วย เกิดน้อยเนื้อต่ำใจหมดกำลังใจในการประกอบอาชีพการงาน แล้วก็ผ่นตัวเอง
เข้ากับเรื่องอบายมุขอันเป็นปากทางแห่งความเสื่อมก็จะยิ่งทำให้ชีวิตจมปลักอยู่ในความต่ำทราม
ลงไปอีก การที่ผู้นำองค์กรมีการเฉลี่ยแบ่งปันทรัพย์สินเงินทองตลอดทั้งปัจจัยดำรงชีพอื่นจึงเป็น
เรื่องจริงและจะขาดเสียมิได้

ประการสุดท้ายคือการที่ผู้นำองค์กรจะต้องมีข้อธรรมอันจะนำไปสู่ทางแห่งความเจริญ
หรือเส้นทางสัมมาทิฐิ คือจะต้องมีปรัจฉาคำว่าปรัจฉาคือการเข้าบัณฑิตผู้ทรงธรรมอันทรง
ปัญญาเพื่อสอบถามว่าอะไรคือกุศล อะไรคืออกุศล อะไรเมื่อประพฤติแล้วจะทำให้เกิดความ
เสียหาย อะไรปฏิบัติแล้วจะนำพาชีวิตไปสู่ความเจริญ อะไรเป็นอัตตะคือประโยชน์ที่ควรได้
สำหรับตน อะไรคือประโยชน์ที่ควรได้แก่ผู้อื่น อะไรคือประโยชน์ได้กับทั้งตนและผู้อื่น จะเห็นว่า
ธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสไว้เป็นชุด ห้าข้อบ้าง สิบข้อบ้าง ถ้าชุดใดที่ตรัสข้อธรรมปรัจฉาเข้าในชุด
ด้วย เพราะการสอบถามจะเห็นบ่อเกิดปัญหาทั้งสิ้นและสร้างทั้งแนวตั้งแนวนอนที่นำมา
เปรียบเทียบกัน ปัญหาทั้งหมดก็จะถูกแก้อย่างถูกฝาถูกตัวไม่ขัดทิศทางประโยชน์สุขและสันติก็จะ
เกิดมีขึ้นได้ ดังประสงค์

2) หลักการบริหารความขัดแย้งในองค์กร

ในสมัยพุทธกาล การปกครองสงฆ์แตกต่างไปจากสมัยหลังพุทธกาลมาก
ในครั้งกระนั้นคณะสงฆ์ยังไม่ได้ดำรงสภาวะ ศูนย์ภาพจิตใจของประชาชนเหมือนเช่นปัจจุบัน
(คณินันต์ จันทบุตร, 2530 หน้า 8) เรียกได้ว่าอยู่ในระยะก่อร่างสร้างตัว พุทธศาสนากำเนิด
ขึ้นท่ามกลางสังคม จาริตของพราหมณ์ ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่ท้าทายอยู่มากเอากการ จุดมุ่งหมายใน
การออกบวช เพื่อการหลุดพ้นจากวัฏสงสาร เพื่อการหลุดพ้นมุ่งสู่นิพพานอย่างแท้จริง ไม่ใช่บวช
เพื่อแสวงหาลาภสักการะ ดังเช่นการบวชยุคหลังพุทธกาล สาวกของพระพุทธองค์ในยุคนั้น

ส่วนมากล้วนเจริญด้วยโภคทรัพย์มากมาย แต่ก็เกิดเบื่อนายระอาในโภคทรัพย์เหล่านั้นจึงออกบวช ข้อวัตรปฏิบัติของสงฆ์ จึงปรากฏออกมาในรูปแบบของการมุ่งที่จะลดละ สิ่งที่จะเป็นเครื่องผูกมัดตรึงให้จิตใจเศร้าหมองดังพุทธองค์ได้บัญญัติเรื่องนิตย 4 ซึ่งเป็นปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิต ได้แก่ เทียบวินยบาตร 1 นุ่งห่มผ้าบังสุกุล 1 อยู่โคนต้นไม้เป็นนิตย 1 ฉนียดองด้วยน้ำมูตรเน่า 1 ซึ่งชี้ให้เห็นความสันโดษของภิกษุได้เป็นอย่างดี

ในพระวินยปิฎก พระพุทธองค์ ทรงให้คำจำกัดความของภิกษุไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นบุคคลซึ่งสละทรัพย์สินส่วนตัว ไม่อาลัยใยดีในลาภ ยศ สรรเสริญสุข ดำรงสภาวะการเป็นผู้ขอ ประพฤติคุณธรรม เลี้ยงง่าย บำรุงง่าย มักน้อยสันโดษ นำเลื่อมใสไม่สะสม ดังพุทธดำรัสในธัมมบทขุททกนิกายว่า

บุคคลย่อมไม่เป็นสมณะ เพียงเพราะมีศีระโสน์ คนที่ไม่มีวัตร พุทพล่อย ๆ ประกอบด้วยความปรารถนาความโลก จะเป็นสมณะได้อย่างไร ผู้ใดสวณบาปน้อยใหญ่เสียได้ด้วยประการทั้งปวง จึงจะเรียกว่าสมณะได้ เพราะสวณบาปทั้งหลาย (คณิงนิตย จันทบุตร, 2530 หน้า 9)

จะเห็นได้ว่าการปกครองสงฆ์สมัยพุทธกาล ไม่ได้มีระเบียบแบบแผนอะไรมากนัก ไม่มี พ.ร.บ.สงฆ์ อาศัยเพียงแต่พระวินัยเท่านั้น อาจเป็นเพราะจำนวนพระสงฆ์ยังมีไม่มาก และส่วนใหญ่เป็นอริยสงฆ์ แต่นั่นไม่ได้หมายความว่า จะไม่ได้มีความขัดแย้งเกิดขึ้นเลย

3) ความขัดแย้งของภิกษุชาวกรุงโกสัมพี

สาเหตุของการขัดแย้งจนกลายเป็น “นานาสังวาส” ครั้งนั้นเรียกได้ว่าสาเหตุมาจากน้ำผึ้งหยดเดียวแท้ ๆ เนื่องจากภิกษุ 2 รูป คือ พระวินยธร (ผู้เชี่ยวชาญด้านวินัย) และพระธรรมกถึก (ผู้เชี่ยวชาญด้านบรรยายธรรม) ต่างก็มีนิสัยของตนฝ่ายละ 500 อยู่วัดโฆสิตารามใกล้เมืองโกสัมพี วันหนึ่งพระธรรมกถึกไปส้วมแล้ว เห็นน้ำชำระเหลือไว้จึงได้ออกมาถามพระธรรมกถึก ว่าเป็นผู้ทำให้น้ำชำระเหลือไว้ใช่ไหม พระธรรมกถึกตอบว่าใช่พระวินยธรรกถามว่า ท่านไม่ทราบหรือว่าทำเช่นนั้นเป็นอาบัติ พระธรรมกถึกตอบว่าไม่ทราบและยอมรับจะทำคืนอาบัติ พระวินยธรรกกับบอกว่า ถ้าไม่ทราบอาบัตินี้ไม่มี ไม่ต้องทำคืนก็ได้พระวินยธรรกก็เลยเข้าใจว่า พระธรรมกถึกรูปนี้แม้ต้องอาบัตินี้ก็ไม่รู้ นิสิตของพระวินยธรรกจึงกล่าวแก่นิสิตของพระธรรมกถึกว่า อุปัชฌาย์ของพวกท่านแม้ต้องอาบัตินี้แล้วก็ไม่รู้ว่าเป็นอาบัติ พวกนิสิตของพระธรรมกถึกนั้นได้พากันไปบอกแก่อุปัชฌาย์ของตน พระธรรมกถึกจึงพูดว่า “พระวินยรูปนี้ เมื่อก่อนพูดว่าไม่เป็นอาบัติ บัดนี้พูดว่าอาบัติพระวินยธรรกนั้นพูดมุสา” หลังจากนั้นเป็นต้นมา พวกพระธรรมกถึกและพระวินยธรรกก็ได้ทะเลาะกันเป็นเรื่องราวใหญ่โต พระพุทธองค์ได้ทรงไกล่เกลี่ยให้ทั้งสองฝ่ายลดมานะละทิฐิของ

ตนเองลง หันมาสามัคคีปรองดองกันเช่นเดิม แต่ทั้งสองฝ่ายยังสมัครใจวิวาทกันต่อไป จนพระพุทธรองค์ต้องเสด็จหนีออกจากกรุงโกสัมพีไปอยู่ป่าปาลิไลย์ กรุงสาวัตถี ทั้งสองฝ่ายยังคงทะเลาะกันต่อไป จนชาวบ้านระอาใจ เบื่อหน่ายเลิกใส่บาตร เลิกกราบไหว้ เพื่อให้พระกลับใจเสียใหม่

เมื่อเจอไม้ตายเช่นนี้ ทั้ง 2 ฝ่ายก็เลิกทะเลาะกัน ต่างพากันไปเฝ้าพระศาสดา ณ กรุงสาวัตถี ขอขมาต่อพระพุทธรองค์ พระสารีบุตร พระโมคคัลลนะ พระมหากัสสปะ พระอานนท์ และเถรานุเถระต่าง ๆ พากันทูลถามข้อปฏิบัติต่อพระที่แตกแยกกันทั้ง 2 ฝ่ายควรจะปฏิบัติอย่างไรดี พระพุทธรองค์ทรงให้เถระทั้งหลายดำรงอยู่โดยธรรม โดยแยกลักษณะการอยู่ตามธรรม และอธรรม และทรงให้ภิกษุชาวสาวัตถีพากันไปทักทายภิกษุทั้ง 2 ฝ่าย พึงธรรมจากทั้ง 2 ฝ่าย ถ้าชอบใจธรรมะฝ่ายไหน ก็ให้พิจารณาถือว่าภิกษุฝ่ายนั้นเป็นธรรมวาที

ความขัดแย้งของภิกษุชาวโกสัมพี นับได้ว่าก่อให้เกิด "นานาสังวาส" อันเป็นการแตกต่าง ทางความคิด แต่ไม่ถึงกับแตกแยกเป็นสังฆเภท เมื่อใดที่ยังเข้ากันไม่ได้ก็ให้ต่างฝ่ายต่างอยู่ เป็นนานาสังวาส เมื่อปรับเข้ากันได้ก็กลับเข้ามารวมกันเป็นสมานสังวาส เช่นเดิม

4) กรณีพระเทวทัต

สำหรับเรื่องพระเทวทัตนี้ มีปรากฏในพระธัมมปทัฏฐกถาแปลภาค 1 มีความเป็นมา ดังนี้

พระเทวทัต เกิดในตระกูลศากยวงศ์ ออกบวชพร้อมกับศากยบุตรทั้ง 6 คือ ภัททิยศากยราช อนุรุทธะ อานันทะ ภค กิมทิละ และเทวทัต และทั้ง 6 รูปก็ได้คุณวิเศษ เป็นอรหันต์บ้าง โสดาปัตติผลบ้าง ส่วนพระเทวทัตได้บรรลุฤทธิ์อันเป็นของปฤชณด้วยความโลภมากในลาภสักการะ วางแผนให้พระเจ้าอชาตศัตรู แย่งราชสมบัติจากพระราชบิดา ส่วนตนเองจะยึดอำนาจการปกครองสงฆ์จากพระพุทธรองค์เสีย ตอนแรกก็ทูลขออำนาจการปกครองสงฆ์ดี ๆ จากพระพุทธรองค์ เมื่อพระพุทธรองค์ไม่ทรงอนุญาตก็วางแผนฆ่าพระพุทธรองค์ แต่ก็ไม่สำเร็จ กลับทำให้คนเสื่อมศรัทธาต่อพระเทวทัตมาก พระเทวทัตเพื่อที่จะเรียกเกียรติภูมิตัวเองกลับคืน จึงทูลขอวัตถุ 5 ประการจากพระพุทธรองค์คือให้พระภิกษุอยู่ป่าเป็นวัตร เพียวบิณฑบาตเป็นวัตร ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร อยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร และไม่พึงฉันเนื้อตลอดชีวิต พระพุทธรองค์ไม่ทรงอนุญาตอีกเช่นเคย แต่ก็มีพระภิกษุประมาณ 500 เห็นดีเห็นชอบไปด้วย สงฆ์เกิดความแตกแยก พระโมคคัลลนะและพระสารีบุตร ได้ชี้แจงข้อเท็จจริงให้พระเหล่านั้นทราบ เข้าใจจึงกลับเข้ามาอยู่กับฝ่ายพระพุทธรองค์พระเทวทัตก็เริ่มเจ็บใจและอยากจะเข้าเฝ้าพระพุทธรเจ้า แต่ก็ถูกธรณีสูบก่อนจะเข้าถึงพระพุทธรองค์ ที่กล่าวมานี้เป็นคัมภีร์ของฝ่ายเถรวาท ที่พยายามรจนาให้พระเทวทัตเป็นพระที่ชั่ว

ร้าย พยายามป้องกัน อาฆาตพยาบาท พระพุทธองค์มาหลายภพหลายชาติ เรื่องนี้ฉัตรสมาลย์ กบิลสิงห์ (2524 หน้า 76) ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า

ทางฝ่ายเถรวาททำให้เข้าใจว่า การแตกแยกของพระภิกษุสงฆ์เหล่านั้นเป็นการแตกแยกที่เกิดจากความไม่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ของพระบวชใหม่และในที่สุดก็ได้กลับคืนมาเข้าพวกเหมือนเดิม แต่การแตกแยกครั้งนั้น มีพระสงฆ์ส่วนหนึ่งเห็นพ้องตามข้อเสนองของเทวทัต แยกตัวออกเป็นอยู่ตามลำพัง เรียกตนเองว่า “ศิษย์เทวทัต” ปรากฏในหลักฐานสมัยพุทธศตวรรษที่ 10 หลวงจันทน์ฟ้าเขียนได้เดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัย ณ ประเทศอินเดียและลังกา ท่านบันทึกไว้ว่า ได้พบกับ “ศิษย์เทวทัต” พำนักอยู่ใกล้เขตวิหาร พระเหล่านั้นสวดสรรเสริญพระพุทธเจ้าในอดีตสามพระองค์อยู่เป็นนิจ ไม่กล่าวถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเลย

5) ความขัดแย้งเรื่องน้ำของพระญาติทั้งสองฝ่าย

เรื่องมีอยู่ว่า ในต้นเดือนเจ็ด หลังชาวเมืองกบิลพัสดุ์และโกลิยะลงหว่านกล้าเตรียมดำนา ปรากฏว่าเกิดความแห้งแล้ง แม่น้ำโรหิณีที่เคยเต็มเสมอฝั่งก็แห้งขอด ทำให้ข้าวกล้าที่ชาวเมืองทั้งสองหว่านไว้ในนาเหี่ยวเฉาชาวเมืองทั้งสอง จึงต้องมาประชุมกันเพื่อแบ่งน้ำในแม่น้ำโรหิณี ณ ที่ประชุมนั้น ชาวเมืองโกลิยะบอกกับชาวเมืองกบิลพัสดุ์ว่า ตนจะขอน้ำไปใช้ก่อน เนื่องจากกล้าที่หว่านในนาเหี่ยวเฉา แต่ชาวเมืองกบิลพัสดุ์ไม่ยอม ตอบกลับไ้ว่านาของตนก็ต้องการน้ำเช่นกัน ข้าวที่หว่านไว้ก็จะตายอยู่แล้ว ถ้าให้น้ำไปเราจะเอาน้ำที่ไหนมาใส่นาข้าวอีกเมื่อไม่มีข้าว เอาเงินไปซื้อ พวกเขาก็ไม่ขายให้

เมื่อทั้งสองฝ่ายตกลงกันไม่ได้ ก็ทะเลาะวิวาทกัน ลามปามไปถึงชาติตระกูล ชาวเมืองโกลิยะ ก็ต่อว่าเจ้ากบิลพัสดุ์เสเพลสวาสในหมู่พี่น้องของตนเหมือนสุนัข ฝ่ายชาวเมืองกบิลพัสดุ์ ก็ได้กลับว่า เจ้าโกลิยะเป็นพวกเด็กซี้เรื้อนอนาถา ต่อมาเมื่อทั้งสองฝ่ายกลับเข้าเมืองของตน นำเรื่องที่เกิดขึ้นไปแจ้งแก่อำมาตย์ ส่วนอำมาตย์ก็นำไปกราบทูลให้พระราชอาทราบ เมื่อทั้งสองฝ่ายโกรธเคืองกัน จึงยกทัพไป เพื่อแสดงความเข้มแข็งให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รู้ฤทธิ์บ้าง

ครั้นในเวลาใกล้รุ่ง พระพุทธองค์ทรงหยั่งรู้ถึงความขัดแย้งของทั้งสองฝ่าย จึงได้ใคร่ครวญดูว่า จะเสด็จไปเตือนสติภคชัตริย์ทั้งสองอย่างไรเพื่อระงับความขัดแย้งไม่ให้ลุกลามไปอีก ว่าแล้วพระพุทธองค์ก็ทรงบาตรและจีวร เสด็จไปประทับนั่งระหว่างกองทัพนองทั้งสอง พอเหล่าทหารที่กำลังเผชิญหน้ากันเห็นพระพุทธองค์เสด็จมา ต่างก็พากันวางอาวุธแล้วนั่งลงกราบ พระพุทธองค์ได้ตรัสถามภคชัตริย์ทั้งสองว่า

พวกพระองค์เสด็จมาทำอะไรกันที่นี่...? มารบกัน พระเจ้าข้า
 รบกันด้วยเรื่องใด.? เรื่องน้ำ พระเจ้าข้า
 น้ำมีค่าเท่าไร.? มีค่าน้อยกว่าแผ่นดิน พระเจ้าข้า
 แผ่นดินมีค่าเท่าไร..? หากามีได้พระเจ้าข้า
 กษัตริย์มีค่าเท่าไร? หากามีได้พระเจ้าข้า

ว่าแล้วพระพุทธองค์ก็ตรัสกับกษัตริย์ทั้งสองว่า มหาบพิตร พวกพระองค์อาศัยน้ำที่มีค่าน้อย มาทำให้พวกกษัตริย์ซึ่งมีค่าหาไม่ได้ฉิบหายเพื่ออะไรกัน การทะเลาะกันไม่ทำให้เกิดความเบิกบานใจเลย ความผูกใจเจ็บกันรังแต่จะติดตตามกันไปเป็นกับ

เมื่อเจ้าศากยะและเจ้าโกลิยะได้ยินดังนั้นก็ตาสว่าง เลิกทะเลาะกันจากนั้นพระพุทธองค์ตรัสต่อไปว่า ความกลัวเกิดจากโทษของตน พระองค์ทรงสังเวทที่เห็นหมู่มืดมัวทำร้ายกัน โลกทั้งหมดไม่มีแก่นสาร เราเห็นกิเลสและถอนกิเลสกันแล้วจึงไม่ทุกข์ร้อนบุคคลพึงชวนชวนในการศึกษาเพื่อความดับกิเลสค้นหาในตน พึงมีสัจจะรู้จักควบคุมกาย วาจา และใจ เป็นอยู่ด้วยความไม่ประมาท ไม่เพียดยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งหลาย บัณฑิตย่อมไม่หวั่นไหว ติดใจ วิชา หรือใช้ความรู้ไปในทางมิชอบ บัณฑิตเมื่อสละสิ่งทั้งปวงได้นั้นเรียกว่าผู้สงบ (พระไตรปิฎกเล่มที่ 22 หน้า 726)

เมื่อกษัตริย์ทั้งสองได้ฟังดังนั้นก็ระลึกว่า ถ้าไม่มีพระพุทธองค์เสด็จมาเราจะฆ่ากันเอง ไม่เห็นความเป็นที่เพื่อน้อง พวกเราได้ชีวิตเพราะพระองค์ ถ้าพระองค์ทรงอยู่ครองเรือน ราชสมบัติทั้ง 4 ทวีปน้อยใหญ่คงอยู่ได้อุ้งพระหัตถ์ของพระองค์ มีกษัตริย์เป็นบริวารท่องเที่ยวไปเมื่อพระพุทธองค์ทรงละสมบัติออกบวชจนตรัสรู้ด้วยพระองค์เองเช่นนี้ ก็น่าจะมีกษัตริย์เป็นบริวารเที่ยวไปด้วย ว่าแล้วกษัตริย์ทั้งสองฝ่ายก็ได้ถวายพระกุมารให้บวชตามฝ่ายละ 250 รูป รวมเป็น 500 รูป ดังความที่กล่าวไว้ข้างต้น

เป็นที่สังเกตว่า การใกล้ชิดความขัดแย้งของพระพุทธองค์นั้นก่อนออกเดินทาง พระองค์ได้ไตร่ตรองเตรียมการก่อนที่จะไประงับความขัดแย้งและทรงวางแผนในใจว่า จะยกเอานิทานอะไรมาพูด เพื่อโน้มน้าวให้กษัตริย์ทั้งสองเลิกทะเลาะกัน เมื่อพระองค์เสด็จประทับนั่งระหว่างกองทัพทั้งสอง ก็ได้ชี้ให้เห็นคุณโทษของสงครามทันทีทันใดแต่ทรงตั้งคำถามให้กษัตริย์ทั้งสองฝ่ายได้แยกด้วยตนเองว่า ระหว่างแผ่นดิน กษัตริย์ และน้ำ อะไรมีค่ามากกว่ากัน การผูกใจเจ็บกันก็รังแต่จะติดตตามกันไปเป็นกับ จากนั้นจึงยกเอานิทาน ซึ่งได้ดัดไว้ก่อนแล้ว มาตรัสให้ฟังถึงคุณ-โทษอันเกิดจากความขัดแย้ง จนกษัตริย์ทั้งสองฝ่ายยกทัพกลับไป ไม่เสียเลือดเนื้อกันอันเนื่องมาจากเรื่องเล็กน้อย ว่ากันว่าสงครามสองเมืองนี้เกิดขึ้นอีกสองครั้ง ในครั้งที่สองพระพุทธ

องค์ก็ยังเสด็จมาห้ามทัพอีก พอครั้งที่สาม ทรงเห็นว่าถึงคราวเคราะห์กรรมของทั้งสองเมืองจึงทรงวางอุเบกขาเสีย

หากแต่การไกล่เกลี่ยความขัดแย้งนั้น ไม่ได้มีเพียงเท่านี้ ในพระสูตรและพระวินัยก็ปรากฏให้เราเห็นหลายครั้ง ทั้งนี้ยังไม่พูดถึงสมัยหลังพุทธกาลที่เกิดความขัดแย้งในหมู่สงฆ์อีกหลายครั้ง จนแยกแตกเป็นนิกายต่าง ๆ ดังทราบกันมาบ้าง

จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้า ยึดหลักสันติธรรมในการแก้ปัญหา จะศึกษาสภาพปัญหาสาเหตุ ของความขัดแย้ง วางแนวทางแก้ไข ชี้แจง แสดง เหตุปัจจัย ให้ทั้งสองฝ่ายยอมรับ ในการแก้ปัญหา ไม่มีฝ่ายใดรู้สึกว่าเป็นผู้แพ้ คือชนะทั้งสองฝ่าย(win-win) และหากสมัคใจวิวาทกันอีก ในปัญหาเดิมก็จะมองแบบอุเบกขา ปลดปล่อยให้แต่ละฝ่ายเป็นไปตามกฎแห่งกรรม

1.5.4 พุทธโณโย คือเทคโนโลยีที่ใช้ในการบริหารองค์สงฆ์ของพระพุทธองค์ ตลอด 45 พรรษาแห่งการก่อตั้งพุทธศาสนา พระองค์ไม่ทรงเน้นการประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรมหรือเทคโนโลยีที่เป็นวัตถุแต่ทรงคิดค้นวิธีการใหม่ๆ ในการเผยแผ่พุทธศาสนา ประกาศอุดมการณ์ นำเสนอกระบวนการทัศน์ใหม่ให้กับสังคม อาศัยสิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติเป็นอุปกรณ์ในการเผยแผ่พุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นปาที่สงัด คูหาถ้าตามภูเขา ต้นไม้ที่ร่มครึ้ม แม่น้ำสายสำคัญๆ ของอินเดีย หรือแม้แต่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ล้วนเป็นกัลยาณมิตรที่สำคัญทั้งสิ้น โดยสรุปเทคโนโลยี ที่สำคัญที่พระพุทธองค์ทรงใช้มีดังนี้

1) เน้นเทคโนโลยีที่เป็นวิธีการ

1.1) เปลี่ยนย้ายกระบวนทัศน์ (Paradigm shift) ของสังคม เช่น หลักความเสมอภาคของมนุษยชาติ "...คนจะดีจะชั่วอยู่ที่การกระทำหาอยู่ที่ชาติกำเนิดไม่..."

1.2) เพื่อหักล้างความคิดเรื่องวรรณะของศาสนาพราหมณ์ ทรงประกาศหลักศีล 5 ธรรม 5 สำหรับอุบาสกอุบาสิกาและข้อวัตรปฏิบัติอื่นๆ สำหรับภิกษุ ภิกษุณี เป็นต้น

2) ใช้ธรรมชาติเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการ ป่าอันเงียบสงัด ภูเขา แม่น้ำ สรรพสัตว์ทั้งหลาย

3) เทคโนโลยีที่เป็นวัตถุที่เห็นได้บ้าง เช่นการออกแบบเครื่องแต่งกาย การแต่งกายของสมาชิกองค์กร บางหมู่เหล่า เช่นสามเณร ภิกษุ ภิกษุณี รวมถึงของใช้ที่จำเป็นที่เรียกว่า อัฐบริวาร 8 ซึ่งเครื่องแต่งกายดังกล่าวกลายเป็นสัญลักษณ์ขององค์กรและสื่อถึงเป้าหมายขององค์กรได้เป็นอย่างดี

4) ด้านพุทธโทยี่ที่สำคัญที่สุดคือ เทคโนโลยีที่เป็นวิธีการที่ เหมาะสม

โดยในพุทธศาสนาแม้จะให้ความสำคัญแก่จิตมากกว่ากายแต่กายกับใจต้องอาศัยซึ่งกันและกันถ้า
สิ่งใดสิ่งหนึ่งถูกต้องขาดหรือเมื่อมีเหตุปัจจัยทำให้รูปกายไม่สามารถจะคงความมีชีวิตอยู่ได้หรือ
เมื่อกายถูกพยาธิเข้าครอบงำจิตใจก็จะไม่สามารถทำหน้าที่ของจิตตามปกติได้ ดังนั้นกายกับจิตจะ
ไม่แยกกันเป็นเด็ดขาด และพระพุทธรองค์เน้นกายที่ยาววาวหนาคืบเป็นสำคัญ ไม่นั่นวัดภูภายนอก
กาย การก้าวสู่จุดหมายสูงสุดต้องอาศัยกายดังพุทธพจน์ธรรมบทคาถา "...น หิ เอเตหิ คจุเจยฺย
อคคิ ทิสฺส ยถาคฺคตนา สุทฺทนต์ ทนฺโต ทนฺเตน คจุจติ เน้นอนที่เดียว คนที่ฝึกตนได้ย่อมอาศัย
ร่างที่ฝึกฝนดีแล้วนั้นเป็นพาหนะนำไปสู่ที่ที่ไม่เคยไป คือ นิพพาน ซึ่งยานภายนอกเหล่านั้นหาไป
ไม่ได้เลย" (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2524 หน้า 38)

4.1) มุขปาฐะ คือเรียนกันแบบปากต่อปากไม่นิยมเรียนในตำราและ
มันสมองของมนุษย์ก็เป็นสิ่งมหัศจรรย์ มากกว่าเทคโนโลยีภายนอก เช่น คอมพิวเตอร์
ตัวอย่างเช่น พระอานนท์ พุทธอุปัฏฐากสามารถจำพระสูตรได้ซึ่งเมื่อนำออกมาพิมพ์ข้อความ
ตัวหนังสือแล้ว นั้นได้หลายสิบล้านตัวอักษร และเป็นการจำที่เรียกว่าเป็นพหูสูตร ไม่ต้องให้
คอมพิวเตอร์ทำให้การศึกษาในปัจจุบันส่วนใหญ่จะให้คอมพิวเตอร์จำแทนคอมพิวเตอร์เป็น
เทคโนโลยีขั้นสูงที่อาศัยพลังไฟฟ้าและเทคนิคสูง เมื่อกระแสไฟฟ้าขัดข้องคอมพิวเตอร์ทำงานไม่ได้
นักการศึกษาที่อาศัยเทคโนโลยีเช่น คอมพิวเตอร์เป็นหลักก็ทำอะไรไม่เป็น เพราะฉะนั้นพระพุท
ธองค์จึงเน้นที่ตัวคนเป็นสำคัญและยกย่องพระอานนท์ว่าเป็นพหูสูตรพร้อมทั้งบอกคุณสมบัติของ
พหูสูตรไว้ถึง 5 ประการด้วยกันคือ

4.1.1) พหูสูตรา พังมารวมทั้งอ่านมากเรียนรู้มากด้วย

4.1.2) ธตา จำได้ คือจำหลักหรือสาระได้ทรงจำความไว้

แม่นยำ

4.1.3) วจสา ปริจิตา คล่องปาก คือคล่องปากท่องบ่นหรือใช้

พูดอยู่เสมอจนคล่องแคล่วชัดเจน

4.1.4) มนसानุเปกฺขิตา พะงัชนีใจ คือ ใส่ใจนึกคิดพิจารณาจน

ใจนึกถึงครั้งใดก็ปรากฏเนื้อความสว่างชัด

4.1.5) ทิฏฐาย สุปฏิวิฑฐา ได้ด้วยทฤษฎีหรือแทงตลอดดี ด้วยทิฏฐิ คือมีความเข้าใจลึกซึ้ง มองเห็นประจักษ์แจ้งด้วยปัญญาตั้งในแง่ความหมายเหตุผล (พระไตรปิฎก เล่มที่ 22 หน้า 129)

4.1.6) เทคโนโลยีภายนอกจะเน้นเทคโนโลยีที่เป็นธรรมชาติ เน้นการเสริมธรรมชาติเพื่อเกื้อกูลให้มนุษย์ซึ่งประกอบด้วยกายกับจิตมีความเป็นอยู่สบาย ส่งเสริมให้บริษัทของพระพุทธองค์มีจิตธารณ คือ ให้มีสังวิภาควดี หรือสาธารณโภคี เน้นการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมแทนที่จะทำทุกอย่างเพื่อตัวเอง ดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า "...อารามโรปา วนโรปา เยชนา เสตุการกา ปปญจ อุทปานุจ เย ทนฺติ อุปฺปสฺย เตสํ ทิวา จ รตฺโต จ สุทา ปุณฺณํ ปวตฺตติ ชนเหล่าใดปลูกสวนปลูกป่า สร้างสะพานให้แหล่งน้ำ บ่อน้ำและที่พักอาศัย บุญของชนเหล่านั้น ย่อมเพิ่มพูนทุกเมื่อทั้งคืนทั้งวัน" (พระไตรปิฎกเล่มที่ 15 หน้า 46) การเข้าไปใช้ประโยชน์จากธรรมชาติทรงเน้นให้การใช้ที่คุ้มค่าและเคารพธรรมชาติทรงเน้นให้การใช้ที่คุ้มค่าและเคารพธรรมชาติดังจะเห็นได้จากการที่ทรงปรับอาบติ แก่ภิกษุหรือภิกษุณีที่พราภของเขียวคือทำให้ต้นไม้ ใบหญ้าตาย ปรับอาบติแก่ภิกษุหรือภิกษุณีที่บ้วนน้ำลายลงในน้ำเพราะสมัยก่อนชาวบ้านใช้แหล่งน้ำสาธารณะเพื่อการบริโภคใช้สอย พระองค์สนับสนุนให้สาวกของพระองค์ ใช้ผ้าเพียง 3 ผืน สำหรับใช้นุ่งห่มและแนะให้บริโภควันละมื้อ คือวันหนึ่งบริโภคเพียงหนึ่งเดียว ก่อนเที่ยง

คำสอนของพระองค์เน้นการขัดเกลา เลี้ยงง่าย ดังจะเห็นได้จากลักษณะดัดสันธรรมวินัยของพระองค์ คือเมื่ออยากจะทราบว่ามันเป็นคำสอนของพระองค์หรือไม่พระองค์ให้เทียบดังนี้

1. วิราคะ คือความคลายกำหนัด ความไม่ติดพันเป็นอิสระมิใช่เพื่อความกำหนัด ย่อมใจหรือเสริมความใคร่
2. วิสังโยค คือความหมดเครื่องผูกมัด ความไม่ประกอบทุกข์
3. อปจยะ คือความไม่พอกพูนกิเลส
4. อัปปิจจตา คือ ความมักน้อย ความอยากอันน้อยไม่มักใหญ่ หรือมักมากอยากใหญ่
5. สันตญฺฐิ คือความสันโดษ ความพอประมาณ ความพอเพียง
6. ปวิเวก คือ ความสัจตามุมสงบ ไม่คลุกคลี อยู่ในหมู่
7. วิริยารัมภะ คือการประกอบความเพียร ความไม่เกียจคร้าน
8. สุภรตา คือความไม่เลี้ยงง่าย เลี้ยงยาก (พระไตรปิฎกเล่มที่ 7 หน้า 331)

พระพุทธองค์ตรัสธรรมหมวดนี้แก่พระนางมหาปชาบดีโคตรมี ว่า ธรรมเหล่านี้พึงรู้ว่าเป็นธรรมเป็นวินัยเป็นสัตตสุลาสน์ คือคำสอนของพระศาสดา

การใช้เทคโนโลยีแบบง่ายแต่มีค่ามหาศาลเช่นกรณีของหมอชีวกโกมารภัจจ์ ผ่าตัดสมองเศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์คนหนึ่งซึ่งเป็นโรคปวดศีรษะเพราะเนื้องอกในสมองขอให้ निकเทียบดูในปัจจุบัน การผ่าตัดสมองเพื่อเปิดกะโหลกศีรษะแล้วตัดเอาเนื้องอกออกจะต้องใช้เครื่องมือที่ทันสมัย ราคาแพงต้องแพทย์เฉพาะทางต้องมีลูกมือช่วยต้องมีอุปกรณ์ทันสมัย สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายสูง แต่หมอชีวกโกมารภัจจ์ทำคนเดียวมียาสลบ มีมิด มียาสมานแผล มีเข็มเย็บแผลเพียงแต่หมอชีวกทำสัญญากับคนไข้ให้นอนท่าเดิมหลาย ๆ วันเพื่อมิให้กระทบกระเทือนแผลเท่านั้น

พุทธโทยี เป็นการให้ประโยชน์จากสิ่งทีผลิตได้หรือมีอยู่ตามธรรมชาติบนฐานของสัมมาทิฏฐิประกอบด้วยปัญญาที่มองเห็นและเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงรู้จักมัดให้เข้าใจถูกต้องในการแสวงหาความสุขจากอตัระปัจจยที่เกื้อหนุนแก่ชีวิต ไม่หาความสุขจากการปลุกเร้าความต้องการเป็นแล้วสนองความต้องการนั้นไปเรื่อย อย่างไม่มีทีสิ้นสุดจนกลายเป็นการเบียดเบียน ธรรมชาติแต่มองธรรมชาติในฐานะเป็นองค์ประกอบร่วมในการดำรงของตน ซึ่งจะต้องเกื้อกูลต่อกัน ดังพุทธพจน์ว่า

คนที่เป้นบัณฑิต มีปัญญามาก่อนคิดการมิใช่เพื่อเบียดเบียนตน มิใช่เพื่อเบียดเบียนผู้อื่น มิใช่เพื่อเบียดเบียนทั้งสองฝ่าย เมื่อจะคิดยอมคิดการที่เกื้อกูลแก่ตน ที่เกื้อกูลแก่ผู้อื่นที่เกื้อกูลแก่ทั้งสองฝ่าย ที่เกื้อกูลแก่ทั้งโลกเลยทีเดียว (พระไตรปิฎก เล่มที่ 21 หน้า 186)

ผลการศึกษาหลักพุทธธรรมทำให้มองเห็นว่า คนเป็นหัวใจหลักของพุทธศาสนา และสามารถรวมคนเป็นองค์กรของศาสนาที่เรียกว่า สงฆ์ หรือสังฆะ และมีหลักในการดำเนินกิจกรรมของสงฆ์ให้เป็นไปอย่างราบรื่น กับอีกทั้งมีวิธีการหรือเทคโนโลยีต่างๆ อันเป็นรายละเอียดปลีกย่อยของกรอบกิจกรรมสำหรับใช้ในการดำเนินกิจกรรมของชีวิตหรือที่เรียกว่าพุทธโทยี นั่นเอง

หลักธรรมต่างๆ ดังกล่าวสามารถนำ "หลัก" มากำหนดเป็นรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรมที่ได้จากการศึกษาพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง พ.ศ. 2514 และวรรณกรรมประกอบอื่นๆ มีประเด็นสำคัญสรุปได้ 3 ประเด็นดังนี้

มนุษย์หรือบุคคลากร ซึ่งประกอบด้วย บัว 4 เหล่า, จริต 6, กรรม

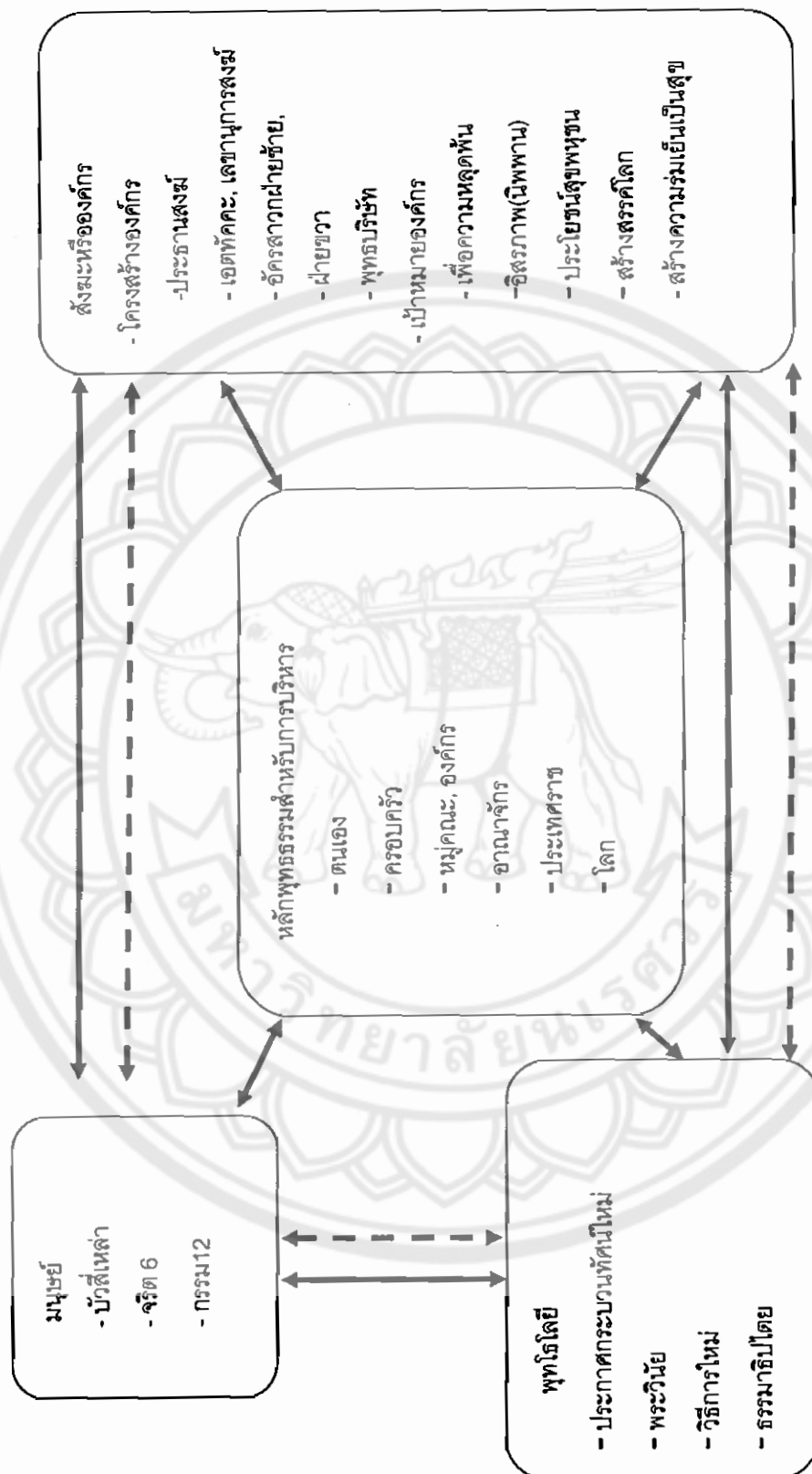
สังฆะหรือองค์กร ซึ่งประกอบด้วย โครงสร้างองค์กร และเป้าหมายองค์กร

พุทธโทยีหรือนวัตกรรมการบริหาร เน้นพุทธโทยีที่เป็นวิธีการ อันประกอบด้วย การประกาศกระบวนทัศน์ใหม่ ประกาศพระวินัย ประกาศวิธีการใหม่ หลักธรรมาธิปไตย และหลักพุทธ

ธรรมสำหรับการบริหาร ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการบริหารไม่ว่าจะเป็นการบริหารตนเอง บริหาร
ครอบครัว บริหารองค์กรหรือหมู่คณะ บริหารอาณาจักร หรือประเทศราช หรือแม้แต่บริหารโลก
เพื่อให้เกิดภาพที่ชัดเจนดังเสนอไว้เป็นภาพประกอบดังนี้

รูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม

ภาพ 24 แสดงรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม

2 ขั้นตอนที่ 2 พัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม โดยประยุกต์ใช้เทคนิค EDFR (Ethnographic Delphi Future Research) มีขั้นตอนย่อยดังนี้

2.1 การคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญร่วมวิจัย กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทางเทคนิคการวิจัยแบบ EDFR คือผู้เชี่ยวชาญ เป็นผู้รอบรู้อย่างดีหรือผู้มีบทบาทสำคัญ และได้ศึกษาประเด็นศึกษาวิจัยมาเป็นเวลานาน คือเป็นบุคคลที่มีศักยภาพสูงและความเป็นผู้นำทางประเด็นที่จะทำการศึกษาวิจัยนั้น ๆ ยินดีให้คำตอบข้อแบบสอบถามอย่างเต็มที่ และให้ความสำคัญแก่การวิจัยว่าเป็นตัวแปรคำตอบที่เกี่ยวข้องด้วยความเชื่อมั่นของข้อมูลที่ได้รับ จะเกิดประโยชน์จากการใช้ศึกษาความน่าจะเป็นไปได้สูงสุดหรือวิเคราะห์สังเคราะห์แสดงภาพองค์รวมที่มีแนวโน้มที่มีความเป็นไปได้สูงสุด หรือพึงประสงค์มากที่สุด (จุมพล พูลภัทรชีวิน, 2529 หน้า 22-24) ผู้เชี่ยวชาญที่ดีและน่าเชื่อถือได้ ควรมีลักษณะที่มีเกณฑ์บ่งชี้ถึงความเป็นผู้เชี่ยวชาญประเด็นที่จะศึกษาอย่างแท้จริง จำนวนของผู้เชี่ยวชาญนี้ โทมัส ที แมคมิลแลน (Thomas T. Macmillan) ได้ศึกษา วิจัยและมีความคิดเห็น ว่า จำนวนตั้งแต่ 17 คนขึ้นไป จะเป็นปริมาณกลุ่มตัวอย่าง ผู้เชี่ยวชาญที่ให้ผลความคลาดเคลื่อน (Error) น้อยที่สุด หรือ ค่าความคลาดเคลื่อน ≤ 0.02 แต่ถ้าหากมีความแตกต่างกันมากหรือมีลักษณะเอกพันธ์ (Heterogeneous group) ต้องใช้กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษามากขึ้น (ทศพร ศิริสัมพันธ์, 2539 หน้า 62-63) ในการคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญจำนวน 21 คน

2.2 เพื่อการวิจัยพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม ในขั้นตอนการประยุกต์ใช้เทคนิค EDFR กำหนดคุณสมบัติและจำนวนของผู้เชี่ยวชาญแต่ละกลุ่มไว้ดังนี้

2.2.1 เป็นผู้บริหารระดับกำหนดนโยบายในหน่วยงานทางการศึกษา
ซึ่งดำรงตำแหน่งตั้งแต่ระดับ 9 ขึ้นไป จำนวน 6 คน

- 1) ระดับกระทรวง 2 คน
- 2) ระดับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2 คน
- 3) ระดับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา 2 คน

2.2.2 นักวิชาการที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกหรือบุคคลผู้มี
ผลงานวิจัยด้านการบริหารการศึกษาเป็นที่ประจักษ์ จำนวน 6 คน

2.2.3 พระสงฆ์ที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกทางพุทธศาสตร์
หรือเปรียญธรรม 9 ประโยค จำนวน 5 รูป

2.2.4 ผู้บริหารโรงเรียนวิถิพุทธ ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ระดับ 8 ขึ้นไป และ
มีระยะเวลาในการเป็นผู้บริหารมาแล้วไม่ต่ำกว่า 10 ปี จำนวน 4 คน

2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยการวิจัยแบบ EDFR ประยุกต์ กำหนดวิธีการได้ข้อมูล 2 ขั้นตอนหลัก คือ ขั้นแรก การนำเสนอผลการศึกษาลักษณะพุทธธรรมและร่างรูปแบบฯ ชำต้นให้กับกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ และขั้นต่อมาคือ การใช้แบบสอบถามเพื่อหาแนวโน้มของความคิดในวงรอบต่อมา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีคุณภาพที่ต้องวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

2.3.1 ข้อมูลพื้นฐาน เป็นผลการศึกษาพระไตรปิฎกและทบทวนวรรณกรรม เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการศึกษา จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ และรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนฐานหลักพุทธธรรม

การนี้ ผู้วิจัยเตรียมการและการสร้างประเด็นสำหรับการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีคุณภาพ ตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้จัดวางโครงร่างให้เป็นระบบเพื่อ จะได้เห็นแนวทางการทำงาน วิธีการตรวจสอบข้อมูลและการได้มาซึ่งข้อมูล

2.3.2 ประเด็นสำหรับการสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ตามแนวทางของการวิจัยเพื่อศึกษาภาพองค์รวม จึงได้จัดแนวประเด็นการสัมภาษณ์ตามตัวอย่างคำถามเพื่อประกอบการตรวจสอบเบื้องต้นของหลักพุทธธรรมและรูปแบบฯ ดังนี้

- 1) ลักษณะพื้นฐานสังคม และสถานการณ์โดยรวมของสังคมไทย ทั้งด้านสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรม การเมือง การศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมทั้งในและต่างประเทศ
- 2) สังคมที่พึงประสงค์ จะเป็นจริงและไม่เป็นจริง ด้วยเงื่อนไขสำคัญอะไรบ้างและแนวโน้มในการบริหารจัดการศึกษาของโลกและของไทย
- 3) การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกควรจะเป็นอย่างไร

2.3.3 การบันทึกข้อมูล การจัดบันทึก เครื่องบันทึกเสียงและกล้องถ่ายภาพ เป็นเครื่องมือสำหรับการบันทึกข้อมูล

2.3.4 แบบสอบถาม EDFR และคำถาม หลังจากนำเสนอร่างรูปแบบฯ และดำเนินการสัมภาษณ์เพิ่มเติมแล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลทั้งหมดมาสร้างแบบสอบถามเพื่อสอบถามแนวโน้มของความคิดโดยได้จัดระบบและโครงสร้างคำถามเพื่อให้ได้ข้อมูลที่กระชับรัดกุมตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย และมีคำถามที่ตีปริมาณไม่มากหรือน้อยเกินไป กำหนดจำนวนคำถามระหว่าง 50 – 100 ข้อ แสดงให้เห็นโครงสร้างอย่างชัดเจนพอสมควร เพื่อให้ผู้ตอบเห็นภาพรวมและทิศทางในการให้ข้อมูล

รูปแบบคำถามที่ใช้จึงกำหนดระดับความคิดเห็นแบบวัดจัดอันดับ (Rating Scale) จากมากที่สุด จนถึง น้อยที่สุด และด้วยการแทนค่าตัวเลข จาก 4 3 2 และ 1 ตามลำดับ แบบสอบถามนี้แบ่งออกเป็น 2 ตอน

ตอนที่ 1 เกี่ยวกับพฤติกรรมในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามหลักพุทธธรรม ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับหลวง พ.ศ. 2514 โดยแบ่งเป็น 5 ด้านคือ ด้านมนุษย์หรือบุคคลากร ด้านสังฆะหรือองค์กร ด้านเป้าหมายองค์กร ด้านพุทธโอโลยีหรือแนวคิดกรรมการบริหาร และด้านพุทธธรรมสำหรับการบริหาร จำนวน 46 ข้อ

ตอนที่ 2 เกี่ยวกับเทคนิควิธีในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับหลวง พ.ศ. 2514 เกี่ยวกับด้านมนุษย์หรือบุคคลากร ด้านสังฆะหรือองค์กร ด้านเป้าหมายองค์กร และด้านพุทธโอโลยี จำนวน 4 ข้อ

รวมจำนวนแบบสอบถามทั้ง 2 ตอน จำนวน 50 ข้อ

2.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล การรวบรวมข้อมูลแบบสอบถาม EDFR รอบแรก หลังจากติดต่อขอความร่วมมือจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง 21 คนล่วงหน้า ได้นำส่งแบบสอบถาม EDFR ให้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญตอบแบบสอบถามโดยตรงและทางไปรษณีย์ หลังจากนั้นได้โทรศัพท์ติดตามแบบสอบถามรอบแรกเมื่อได้รับแบบสอบถามคืนมาครบทุกคน 21 ฉบับ แต่แบบสอบถามไม่สมบูรณ์อยู่ 2 ฉบับ สมบูรณ์ 19 ฉบับ แล้วผู้วิจัยได้ดำเนินการประมวลหาค่าสถิติ มัธยฐาน (Median) พิสัยค่าอินเทอร์ควอไทล์ (Inter Quartile Range) และบอกตำแหน่งที่ผู้เชี่ยวชาญคนนั้นตอบ เป็นรายชื่อ เพื่อจะได้ทราบว่าคำตอบของตนในรอบแรกอยู่ในตำแหน่งใดเมื่อเทียบกับผู้เชี่ยวชาญทั้งกลุ่ม และให้ตอบว่าจะยืนยันความคิดเห็นเดิมหรือปรับความคิดเห็นเข้ากลุ่ม แล้วจัดส่งรอบสองต่อไป

การรวบรวมแบบสอบถาม EDFR รอบสอง ได้จัดส่งแบบสอบถามให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณา และให้ความคิดเห็นอีกรอบหนึ่ง พร้อมกับเสนอภาพรวมของคำตอบผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด แสดงค่าสถิติของคำตอบรายชื่อ การรวบรวมแบบสอบถามรอบสองได้รับแบบสอบถามกลับมาแล้ว ผู้วิจัยได้นำไปวิเคราะห์ทางสถิติอีกครั้งและนำค่าสถิติของคำตอบของผู้ให้ข้อมูล ค่าสถิติรวมของข้อมูลทั้งหมด และสรุปเพื่อปรับแก้รูปแบบฯ และเตรียมการนำเสนอเป็นรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม สำหรับนำเสนอในที่ประชุมสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) ตามขั้นตอนที่ 3 ต่อไป

2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการดำเนินการประมวลข้อมูลทางสถิติ พิจารณา
ค่ามัธยฐาน สำหรับเกณฑ์วิเคราะห์ค่ามัธยฐาน (Median) แปลความหมายดังนี้

3.26 – 4.00 หมายถึง เห็นด้วยอย่างยิ่ง

2.51 – 3.25 หมายถึง เห็นด้วย

1.76 – 2.50 หมายถึง ไม่เห็นด้วย

1.00 – 1.75 หมายถึง ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

เกณฑ์พิจารณาการเห็นด้วยของผู้เชี่ยวชาญ พิจารณาในระดับเห็นด้วยจนถึงเห็นด้วย
อย่างยิ่ง หรือค่าคะแนนมัธยฐาน ตั้งแต่ 2.51 – 4.00

เกณฑ์ความสอดคล้องของความคิดเห็นของข้อมูล พิจารณาจากช่วงพิสัยระหว่างควอ
ไทล์ที่หนึ่งและที่สาม ที่มีค่าเท่ากับ 1.20 หรือน้อยกว่า

2.6 ผลการตรวจสอบด้วยวิธีการใช้เทคนิค EDFR ประยุกต์ ปรากฏดังนี้

ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญจากการตอบแบบสอบถาม รอบที่ 1 และรอบที่ 2 โดยใช้
กระบวนการวิจัยแบบ EDFR แล้วปรากฏผลดังนี้

ตาราง 2 แสดงการจัดอันดับค่ามัธยฐานของข้อความที่เสนอรูปแบบการบริหารสถานศึกษา
ขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม ด้านมนุษย์หรือบุคลากร

อันดับ	ข้อความที่เสนอข้อที่	ค่ามัธยฐาน
1	7	3.94
2	1	3.91
2	13	3.91
4	4	3.87
4	9	3.87
6	2	3.82
6	3	3.82
6	12	3.82
9	8	3.77
10	5	3.71
10	11	3.71
12	10	3.64
13	6	3.36
14	14	3.11

จากตาราง 2 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยสูงสุดในรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานด้านมนุษย์หรือบุคลากร ข้อ 7 การกระทำหรือกรรมเป็นเครื่องแบ่งระดับของมนุษย์ ฉะนั้นมนุษย์ย่อมเป็นไปตามผลการกระทำหรือกรรมของตนเอง ความคิดเห็นด้วยสูงเป็นลำดับที่สอง มี 2 ข้อคือข้อ 1 มนุษย์หรือบุคลากรมีระดับสติปัญญาแตกต่างกันเปรียบเทียบบวสี่เหล่า ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเคารพในความแตกต่างนี้และวางแผนบริหารบุคลากรให้เหมาะสม และ ข้อ 13 บุคลากรควรจะมีการปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง ความคิดเห็นด้วยสูงเป็นลำดับที่สี่ มี 2 ข้อคือ ข้อ 4 มนุษย์หรือบุคลากรจะต้องพัฒนาให้เจริญองงามทั้ง กาย วาจา ใจ หรือ ทั้ง ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ และข้อ 9 มนุษย์หรือบุคลากรทุกคนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ฉะนั้นจะต้องจัดกระบวนการเรียนการสอนโดยยึดหลักไตรสิกขา

ตาราง 3 แสดงการจัดอันดับค่ามัธยฐานของข้อความที่เสนอรูปแบบการบริหารสถานศึกษา
ชั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม ด้านสังฆะหรือด้านองค์กร

อันดับ	ข้อความที่เสนอข้อที่	ค่ามัธยฐาน
1	23	3.97
2	24	3.91
3	19	3.82
4	18	3.77
4	26	3.77
6	22	3.71
6	27	3.71
8	25	3.64
9	15	3.55
9	17	3.55
11	28	3.44
12	16	3.33
12	20	3.33
14	21	3.19

จากตาราง 3 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยสูงสุดในรูปแบบการบริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐานด้านสังฆะหรือด้านองค์กร ข้อ 23 องค์การสงฆ์ของพระพุทธเจ้าไม่ได้กำหนดการสืบทอดตำแหน่งศาสดา หรือตำแหน่งอื่น แต่ทรงมอบให้พระธรรมวินัยเป็นศาสดาสงฆ์สืบทอดไป ซึ่งหมายถึงการยึดถือหลักการสูงสุด ไม่ยึดตัวบุคคล ความคิดเห็นด้วยสูงเป็นลำดับที่ 2 คือ ข้อ 24 การบริหารองค์การสงฆ์ยึดหลักธรรมาธิปไตยคือความถูกต้องตามธรรมะเป็นหลัก สถานศึกษาควรยึดหลักธรรมาภิบาลในการบริหาร ความคิดเห็นด้วยสูงเป็นลำดับที่สาม คือ ข้อ 19 องค์การสงฆ์ของพระพุทธเจ้ายึดหลักการคือ พระธรรมวินัยเป็นใหญ่ สถานศึกษาควรยึดหลักการระเบียบ กฎหมายเป็นสำคัญ ความคิดเห็นด้วยสูงเป็นลำดับที่สี่ มี 2 ข้อคือ ข้อ 18 องค์การสงฆ์ของพระพุทธเจ้าที่มีอายุยืนยาวมาได้เพราะเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้และมีการสร้างวัฒนธรรมองค์กร

ซึ่งสามารถปรับใช้กับสถานศึกษาได้ และข้อ 26 ควรมีการบริหารองค์กรตามหลักการบริหารนิยธรรม
7 ละเว้นอคติ 4

ตาราง 4 แสดงการจัดอันดับค่ามัธยฐานของข้อความที่เสนอรูปแบบการบริหารสถานศึกษา
ชั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม ด้านพุทธโธลีย์

อันดับ	ข้อความที่เสนอข้อที่	ค่ามัธยฐาน
1	32	3.77
1	34	3.77
3	30	3.64
4	31	3.44
5	33	3.35
6	29	3.33

จากตาราง 4 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยสูงสุดในรูปแบบการบริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐานด้านพุทธโธลีย์ 2 ข้อ คือ ข้อ 32 มีการบริหารจัดการแบบใหม่ที่ถือเป็นเทคโนโลยีได้คือ ธรรมชาติปโตย ยึดความถูกต้องเหมาะสมเป็นใหญ่ และข้อ 34 มนุษย์ต้องเป็นผู้ควบคุมเทคโนโลยี นั่นคือต้องใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติ สัมปชัญญะ ไม่ใช่ให้เทคโนโลยีควบคุมชี้นำมนุษย์จนสูญเสียอิสรภาพ ความคิดเห็นด้วยสูงเป็นลำดับที่สาม คือ ข้อ 30 เทคโนโลยีทางวัตถุที่ใช้เป็นสิ่งที่มียู่แล้วในธรรมชาติ เช่นใบไม้ แม่น้ำ หญ้าคา ถ้า เป็นต้น ไม่ได้ทรงสร้างขึ้นมาใหม่เลย ซึ่งสถานศึกษาแต่ละแห่งควรมีสวนป่าธรรมชาติเพื่อใช้ในการพัฒนานักเรียน ความคิดเห็นด้วยสูงเป็นลำดับที่สี่ คือข้อ 31 พระพุทธเจ้ามีการถอดรื้อกระบวนทัศน์ใหม่ (Reconstruction Paradigm) ทั้งด้านเนื้อหาและรูปแบบ เช่น ให้นิยามคำว่าไฟใหม่ นิยามคำว่าทิศใหม่ เป็นต้น รวมถึงกำหนด เครื่องแต่งกาย และวิถีชีวิตให้กับคนในองค์กรใหม่ ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับสถานศึกษาได้ ความคิดเห็นด้วยสูงเป็นลำดับที่สี่ คือข้อ 31 การประกาศพระวินัยซึ่งเป็นระเบียบปฏิบัติของบุคลากรแต่ละประเภทในองค์กร ถือเป็นเทคโนโลยีที่เป็นวิธีการ ที่องค์กรสถานศึกษาปัจจุบันสามารถนำมาปรับใช้ได้

ตาราง 5 แสดงการจัดอันดับค้ำมัญฐานของข้อความที่เสนอรูปแบบการบริหารสถานศึกษา
ชั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม ด้านเป้าหมายองค์กร

อันดับ	ข้อความที่เสนอข้อที่	ค้ำมัญฐาน
1	36	3.87
1	41	3.87
3	35	3.82
3	37	3.82
5	38	3.64
5	39	3.64
5	40	3.64
5	42	3.64

จากตาราง 5 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยสูงสุดในรูปแบบการบริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐานด้านเป้าหมายองค์กร 2 ข้อ คือ ข้อ 36 เป้าหมายขององค์กรสงฆ์ของพระพุทธเจ้าเน้นทั้งประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน ประโยชน์สังคม ให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท เป้าหมายของสถานศึกษาต้องเน้นทั้งประโยชน์ของผู้เรียน ประโยชน์ของครอบครัวชุมชนและประโยชน์ของสังคมประเทศชาติ ให้ถึงพร้อมอย่างระมัดระวัง และข้อ 41 องค์กรทางการศึกษาควรจะมีการตั้งเป้าหมายที่ชัดเจนและประกาศให้สาธารณชนทราบ ความคิดเห็นด้วยสูงเป็นลำดับที่สามมี 2 ข้อ คือ ข้อ 35 เป้าหมายขององค์กรสงฆ์ของพระพุทธเจ้าคือปรารถนาให้มวลมหาชนพ้นทุกข์ร่มเย็น เป็นสุข มุ่งเข้าสู่นิพพาน มีอิสรภาพ เป้าหมายของสถานศึกษาคือ ผู้เรียนเก่งและดี มีความสุข บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร และข้อ 37 มีการตั้งเป้าหมายที่ชัดเจนและประกาศให้สาธารณชนทราบ แม้ระยะเวลาจะผ่านมากว่าสองพันหกร้อยปีก็ไม่เคยเปลี่ยนแปลง เป้าหมาย สถานศึกษาต้องตั้งเป้าหมายให้ชัดเจน ประกาศให้สาธารณชนทราบซึ่งก็คือการจัดทำธรรมนูญโรงเรียน การจัดทำเอกสารประเมินตนเอง (SAR) และการประเมินภายนอก แล้วประกาศให้สาธารณชนทราบ ความคิดเห็นด้วยสูงเป็นลำดับที่ห้า คือข้อ 38 มีกลยุทธ์ที่ขับเคลื่อนองค์กรสู่เป้าหมายอย่างเป็นขั้นเป็นตอน เช่นการกำหนดวันสำคัญในการประกาศเจตนารมณ์อย่างเหมาะสม วันเพ็ญเดือน 8 วันอาสาฬหบูชา วันเพ็ญเดือน 3 วันมาฆบูชาและประกาศก่อนปรีณิพพาน เป็นต้น สถานศึกษาควรกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนองค์กรสู่เป้าหมาย

ตาราง 6 แสดงการจัดอันดับค่ามัธยฐานของข้อความที่เสนอรูปแบบการบริหารสถานศึกษา
ขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม ด้านพุทธธรรมสำหรับการบริหาร จากแบบสอบถาม
รอบที่สอง

อันดับ	ข้อความที่เสนอข้อที่	ค่ามัธยฐาน
1	44	3.94
1	45	3.94
1	46	3.94
4	43	3.77

จากตาราง 6 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยสูงสุดในรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานด้านพุทธธรรมสำหรับการบริหาร เท่ากัน 3 ข้อ คือ ข้อ 44 การบริหารครอบครัว ควรปฏิบัติตามหลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือนคือฆราวาสธรรม 4 มีหลักธรรมอันประเสริฐคือพรหมวิหาร 4 มีหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวหรือประสานจิตใจผู้คนคือสังคหวัตถุ 4 ยึดมั่นในศีล 5 ธรรม 5 จัดการทรัพย์สินที่ได้มาตามหลักโภคาทิยะ 5 ข้อ 45 การบริหารองค์กร ใช้พุทธธรรมหลักอริยสัจ 4 หลักปฏิจลสมุปปาตในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาองค์กร ยึดมั่นในหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวคืออปินานียธรรม 7 หรือที่เรียกว่า Workshop รวม ถึงหลักธรรมที่ทำให้บุคลากรในองค์กรเป็นสัปบุรุษ ที่เทียบเคียงได้กับหลัก SWOT ในปัจจุบัน และข้อ 46 การบริหารประเทศชาติหรืออาณานิคม ผู้บริหารทุกระดับยึดมั่นในหลักคุณธรรมของผู้ปกครอง คือ ทศพิธราชธรรม ฟังถือหลักธรรมาธิปไตย นำหลักราชสังคหวัตถุ 4 อปินานียธรรม 7 อริยสัจ 4 ปฏิจลสมุปปาต 12 ราชจักรวรรดิวัตร 12 และ ธรรมที่คุ้มครองโลกคือหิริ โอตตัปปะ มาปรับใช้ในการบริหารจัดการ ความคิดเห็นด้วยสูงเป็นลำดับที่สี่ คือข้อ 43 การบริหารตนเอง ควรปฏิบัติตามหลักธรรมที่นำความสุขความเจริญมาให้ ถือเป็นมงคลสูงสุดแก่ชีวิตคือมงคล 38 มีสติสัมปชัญญะกำกับ ยึดหลักธรรมที่นำพาชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองคือจักร 4 รู้จักแยกแยะมิตรแท้มิตรเทียม ยึดมั่นศีล 5 ธรรม 5 ทศทั้ง 6 นำชีวิตออกจากปากทางแห่งความเสื่อมคืออบายมุข ใช้ชีวิตพอเพียง เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตามหลักพหุสูตร 5

ตาราง 7 แสดงการจัดอันดับค่ามัธยฐานของข้อความที่เสนอรูปแบบการบริหารสถานศึกษา
ขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม เทคนิคการบริหารของพระพุทธเจ้า จากแบบสอบถาม
รอบที่สอง

อันดับ	ข้อความที่เสนอข้อที่	ค่ามัธยฐาน
1	47	3.77
1	48	3.77
3	49	3.71
4	50	3.44

จากตาราง 7 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยสูงสุดในรูปแบบการบริหาร
สถานศึกษาขั้นพื้นฐานด้านเทคนิคการบริหารของพระพุทธเจ้า เท่ากัน 2 ข้อ คือ ข้อ 47 ด้านมนุษย์
ที่สำคัญที่สุดคือ ด้านจิตใจ การพัฒนาจิตใจ และข้อ 48 ด้านพุทธโทยี่ที่สำคัญที่สุดคือ
เทคโนโลยีที่เป็นวิธีการที่เหมาะสม ความคิดเห็นด้วยสูงเป็นลำดับที่สาม คือข้อ 49 ด้านองค์กร ที่
สำคัญที่สุดคือความพร้อมเพรียงกันในองค์กร อบรมจริยธรรม 7 ความคิดเห็นด้วยสูงเป็นลำดับที่สี่
คือข้อ 50 ด้านการตั้งเป้าหมายองค์กร ที่สำคัญที่สุดคือการตั้งเป้าหมายระดับกลางๆ และมีวิธีการ
ขับเคลื่อนสู่เป้าหมายองค์กรอย่างเหมาะสม

การจัดอันดับค่าพิสัยอินเทอร์ควอลไทล์ เพื่อแสดงให้เห็นว่า ความคิดเห็นของกลุ่ม
ผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อข้อความที่เสนอเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามหลักพุทธ
ธรรมข้อความใดที่มี ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญสูงสุด โดยพิจารณาจากการจัดลำดับค่าพิสัยอิน
เทอร์ควอลไทล์จากค่าน้อยไปหาค่ามาก ถ้าค่าพิสัยอินเทอร์ควอลไทล์ในข้อใดต่ำแสดงให้เห็นว่า
ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นสอดคล้องกันสูง แต่หากค่าอินเทอร์ควอลไทล์สูงแสดงให้เห็นว่า
ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นสอดคล้องกันต่ำ

ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

ตาราง 8 แสดงการจัดอันดับค่าพิสัยอินเทอร์ควอไทล์ของข้อความที่เสนอรูปแบบการบริหาร
สถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม ด้านมนุษย์หรือบุคลากร

ลำดับ ที่	ข้อความที่เสนอข้อที่	ควอไทล์ 3	ควอไทล์ 1	พิสัยอินเทอร์ควอ ไทล์
		Q 3	Q 1	Q 3 – Q 1
1	2	4.22	3.66	0.56
2	6	4.20	3.61	0.59
2	7	4.20	3.61	0.59
4	4	4.18	3.55	0.63
4	12	4.18	3.55	0.63
6	10	3.45	2.77	0.68
7	1	4.16	3.45	0.71
7	11	4.16	3.45	0.71
7	13	4.16	3.45	0.71
10	3	4.13	3.25	0.88
11	5	4.10	3.13	0.97
11	9	4.10	3.13	0.97
13	8	4.07	3.09	0.98
13	14	3.91	2.93	0.98

จากตาราง 8 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นสอดคล้องกันสูงที่สุดในรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรมด้านมนุษย์ คือ ข้อที่ 2 มนุษย์หรือบุคลากรเป็นสัตว์ภาวะแบบกลางๆ พร้อมจะลงสู่ภพภูมิที่ต่ำหรือที่สูงขึ้นได้ตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับการพัฒนา ความคิดเห็นสอดคล้องกันสูงเป็นลำดับที่สองมี 2 ข้อ คือ ข้อ 6 ผู้บริหารหัวหน้าองค์กรทุกคนจะต้องรู้ว่าบุคลากรในองค์กรแต่ละคนควรจะได้รับการพัฒนาด้วยวิธีใด และข้อ 7 การกระทำหรือกรรมเป็นเรื่องของมนุษย์ ฉะนั้นมนุษย์ย่อมเป็นไปตามผลการกระทำหรือกรรมของตนเอง ความคิดเห็นสอดคล้องกันสูงเป็นลำดับที่สามมี 2 ข้อ คือ ข้อ 4 มนุษย์หรือบุคคลจะต้องพัฒนา

ให้เจริญงอกงามทั้งกาย วาจา ใจ หรือทั้งปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ และข้อ 12 สถานศึกษาต้องมีการบริหารงานบุคคลโดยยึดหลักคุณธรรมปราศจาก อคติ 4

ตาราง 9 แสดงการจัดอันดับค่าพิสัยอินเทอร์ควอลไทล์ของข้อความที่เสนอรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม ด้านสังฆะหรือองค์กร

ลำดับ ที่	ข้อความที่เสนอข้อที่	ควอไทล์ 3	ควอไทล์ 1	พิสัยอินเทอร์ควอล ไทล์
		Q 3	Q 1	Q 3 – Q 1
1	17	4.24	3.71	0.53
2	27	4.20	3.61	0.59
3	18	4.16	3.45	0.71
4	20	4.13	3.25	0.88
5	26	4.13	3.19	0.94
6	15	4.10	3.13	0.97
7	16	4.07	3.09	0.98
8	19	4.03	3.03	1.00
8	23	4.03	3.03	1.00
10	24	3.91	2.81	1.10
10	22	3.91	2.81	1.10
12	21	4.10	3.05	1.05
13	25	3.82	2.69	1.13
13	28	3.97	2.84	1.13

จากตาราง 9 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นสอดคล้องกันสูงที่สุดในรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรมด้านสังฆะหรือองค์กร คือ ข้อ 17 การจัดองค์กรของสถานศึกษาไม่ควรเน้นสายบังคับบัญชาแต่ควรเป็นองค์กรที่เน้นการสร้างทีมงานความคิดเห็นสอดคล้องกันสูงเป็นลำดับที่สอง คือ ข้อ 27 องค์กรสถานศึกษาควรเป็นองค์กรแห่งการบริหารความรู้ (Knowledge Management) เช่นเดียวกับองค์กรสงฆ์ ความคิดเห็นสอดคล้อง

กันลำดับที่สาม คือ ข้อ 18 องค์การสงฆ์ของพระพุทธเจ้าที่มีอายุยืนยาวมาได้เพราะเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้และมีการสร้างวัฒนธรรมองค์กร ซึ่งสามารถปรับใช้กับสถานศึกษาได้ ความคิดเห็นสอดคล้องกันลำดับที่สี่ คือ ข้อ 20 ควรมีการมอบอำนาจ (Empowerment) และแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจนให้กับสถานศึกษาเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้ามอบอำนาจให้คณะสงฆ์เป็นใหญ่ ความคิดเห็นสอดคล้องกันลำดับที่ห้า คือ ข้อ 26 ควรบริหารองค์กรตามหลักอภิธานิยธรรม 7 ละเว้นอคติ 4

ตาราง 10 แสดงการจัดอันดับค่าพิสัยอินเทอร์ควอลไทล์ของข้อความที่เสนอรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม ด้านพุทธโทยี

ลำดับ ที่	ข้อความที่ เสนอข้อที่	ควอลไทล์ 3	ควอลไทล์ 1	พิสัยอินเทอร์ควอล ไทล์
		Q 3	Q 1	Q 3 – Q 1
1	34	4.13	3.29	0.84
2	32	4.13	3.25	0.88
3	30	4.07	3.04	1.03
3	33	3.91	2.88	1.03
5	29	3.91	2.81	1.10
6	31	3.97	2.84	1.13

จากตาราง 10 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันสูงที่สุดในรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามหลักพุทธธรรม ด้านพุทธโทยี คือ ข้อ 34 มนุษย์ต้องเป็นผู้ควบคุมเทคโนโลยี นั่นคือต้องใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติ สัมปชัญญะ ไม่ใช่ให้เทคโนโลยีควบคุมชี้นำมนุษย์จนสูญเสียอิสรภาพ ความคิดเห็นสอดคล้องกันสูงเป็นลำดับที่สอง คือ ข้อ 32 มีการบริหารจัดการแบบใหม่ที่ถือเป็นเทคโนโลยีได้คือ ธรรมาธิปไตย ยึดความถูกต้องเหมาะสมเป็นใหญ่ ความคิดเห็นสอดคล้องกันสูงเป็นลำดับที่สามมี 2 ข้อ คือ ข้อ 30 เทคโนโลยีทางวัตถุที่ใช้เป็นสิ่งที่มียู่แล้วในธรรมชาติ เช่นใบไม้ แม่น้ำ ห้วยคา ถ้า เป็นต้น ไม่ได้ทรงสร้างขึ้นใหม่เลย ซึ่งสถานศึกษาแต่ละแห่งควรมีสวนป่าธรรมชาติเพื่อใช้ในการพัฒนานักเรียน และข้อ 33 การประกาศพระวินัยซึ่งเป็นระเบียบปฏิบัติของบุคลากรแต่ละประเภทในองค์กร ถือเป็นเทคโนโลยีที่เป็นวิธีการ ที่องค์กรสถานศึกษาปัจจุบันสามารถนำมาปรับใช้ได้ ความคิดเห็นสอดคล้องกันสูงเป็นลำดับที่ห้า คือ ข้อ 29 ในการบริหารจัดการ การพัฒนามนุษย์ การเผยแผ่พุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงเน้นเทคโนโลยี

ที่เป็นวิธีการใหม่ๆมากกว่าเทคโนโลยีที่เป็นวัตถุ สถานศึกษาควรจะแสวงหาวิธีการสอนใหม่ ๆ มากกว่าการแสวงหาเทคโนโลยีใหม่ ๆ

ตาราง 11 แสดงการจัดอันดับค่าพิสัยอินเทอร์ควอไทล์ของข้อความที่เสนอรูปแบบการบริหาร
สถานศึกษาชั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม ด้านเป้าหมายองค์กร

ลำดับ ที่	ข้อความที่ เสนอข้อที่	ควอไทล์ 3	ควอไทล์ 1	พิสัยอินเทอร์ควอ ไทล์
		Q 3	Q 1	Q 3 – Q 1
1	40	4.18	3.55	0.63
1	42	4.18	3.55	0.63
3	41	4.16	3.45	0.71
3	36	4.16	3.45	0.71
5	35	4.07	3.09	0.98
5	37	4.07	3.09	0.98
5	39	4.07	3.09	0.98
6	38	4.07	3.04	1.03

จากตาราง 11 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นสอดคล้องกันสูงที่สุดในรูปแบบการบริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน ตามหลักพุทธธรรม ด้านเป้าหมายองค์กร มี 2 ข้อ คือข้อ 40 มีการ ตรวจสอบบุคคล ดอยก้าเป้าหมายขององค์กรเป็นระยะทุกๆ 15 วัน ที่เรียกว่าลงปาฏิโมกข์ สถานศึกษาควรจะมีการประชุมตรวจสอบบุคลากร ดอยก้าเป้าหมาย ประเมินการปฏิบัติงาน ทุก 15 วัน และข้อ 42 องค์กรทางการศึกษา ควรมีการประเมินเป้าหมายองค์กร บุคลากรขององค์กรเป็นระยะอยู่เสมอ ความคิดเห็นสอดคล้องกันสูงเป็นลำดับที่สามมี 2 ข้อ คือข้อ 41 องค์กรทางการศึกษาควรจะมีการตั้งเป้าหมายที่ชัดเจนและประกาศให้สาธารณชนทราบ และข้อ 36 เป้าหมายขององค์กรสงฆ์ของพระพุทธเจ้าเน้นทั้งประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน ประโยชน์สังคม ให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท เป้าหมายของสถานศึกษาต้องเน้นทั้งประโยชน์ของผู้เรียน ประโยชน์ของครอบครัวชุมชนและประโยชน์ของสังคมประเทศชาติ ให้ถึงพร้อมอย่างระมัดระวัง ความคิดเห็นสอดคล้องกันสูงเป็นลำดับที่ห้า คือ ข้อ 35 เป้าหมายขององค์กรสงฆ์ของพระพุทธเจ้า

คือปรารถนาให้มวลมหาชนหันทุกขั้วม้วน เป็นสุข มุ่งเข้าสู่นิพพาน มีอิสรภาพ เป้าหมายของสถานศึกษาคือ ผู้เรียนเก่งและดี มีความสุข บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

ตาราง 12 แสดงการจัดอันดับค่าพิสัยอินเทอร์ควอลไทล์ของข้อความที่เสนอรูปแบบการบริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม ด้านพุทธธรรมสำหรับการบริหาร

ลำดับ ที่	ข้อความที่ เสนอข้อที่	ควอไทล์ 3	ควอไทล์ 1	พิสัยอินเทอร์ควอ ไทล์
		Q 3	Q 1	Q 3 - Q 1
1	43	4.22	3.66	0.56
1	44	4.22	3.66	0.56
1	45	4.22	3.66	0.56
4	46	4.13	3.19	0.94

จากตาราง 12 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นสอดคล้องกันสูงที่สุดในรูปแบบการบริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน ตามหลักพุทธธรรม ด้านพุทธธรรมสำหรับการบริหาร มี 3 ข้อ คือ ข้อ 43 การบริหารตนเอง ควรปฏิบัติตนตามหลักธรรมที่นำความสุขความเจริญมาให้ ถือเป็นมงคลสูงสุดแก่ชีวิตคือมงคล 38 มีสติสัมปชัญญะกำกับ ยึดหลักธรรมที่นำพาชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองคือจักร 4 รู้จักแยกแยะมิตรแท้มิตรเทียม ยึดมั่นศีล 5 ธรรม 5 ทิศทั้ง 6 นำชีวิตออกจากปากทางแห่งความเลื่อมคืออบายมุข ใช้ชีวิตพอเพียง เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตามหลักพุทธ 5 ข้อ 44 การบริหารครอบครัว ควรปฏิบัติตามหลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือนคือฆราวาสธรรม 4 มีหลักธรรมอันประเสริฐคือพรหมวิหาร 4 มีหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวหรือประสานจิตใจผู้คนคือสังคหวัตถุ 4 ยึดมั่นในศีล 5 ธรรม 5 จัดการทรัพย์ที่ได้มาตามหลักโศคาทียะ 5 และข้อ 45 การบริหารองค์กร ใช้พุทธธรรมหลักอริยสัจ 4 หลักปฏิจลสมุปปาทในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาองค์กร ยึดมั่นในหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวคืออปริหานิยธรรม 7 หรือที่เรียกว่า Workshop รวม ถึงหลักธรรมที่ทำให้บุคลากรในองค์กรเป็นสัปบุรุษ ที่เทียบเคียงได้กับหลัก SWOT ในปัจจุบัน ลำดับที่สอง คือ ความคิดเห็นสอดคล้องกันสูงเป็นลำดับสี่ คือ ข้อ 46 การบริหารประเทศชาติหรืออาณานิคม ผู้บริหารทุกระดับยึดมั่นในหลักคุณธรรมของผู้ปกครอง คือ ทศพิธราชธรรม ฟังถือหลักธรรมาธิปไตย นำหลักราชสังคหวัตถุ 4 อปริหานิยธรรม 7 อริยสัจ 4

ปัจจัยสมุปบาท 12 ราชจักรวรรดิวัตร 12 และ ธรรมที่คุ้มครองโลกคือหิริ โอตตัปปะ มาปรับใช้ในการบริหารจัดการ

ตาราง 13 แสดงการจัดอันดับค่าพิสัยอินเทอร์ควอไทล์ของข้อความที่เสนอรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม ด้านเทคนิคการบริหารของพระพุทธเจ้า

ลำดับที่	ข้อความที่เสนอข้อที่	ควอไทล์ 3	ควอไทล์ 1	พิสัยอินเทอร์ควอไทล์
		Q 3	Q 1	Q 3 – Q 1
1	48	4.13	3.29	0.84
2	47	4.13	3.19	0.94
3	49	4.10	3.13	0.97
4	50	3.97	2.92	1.05

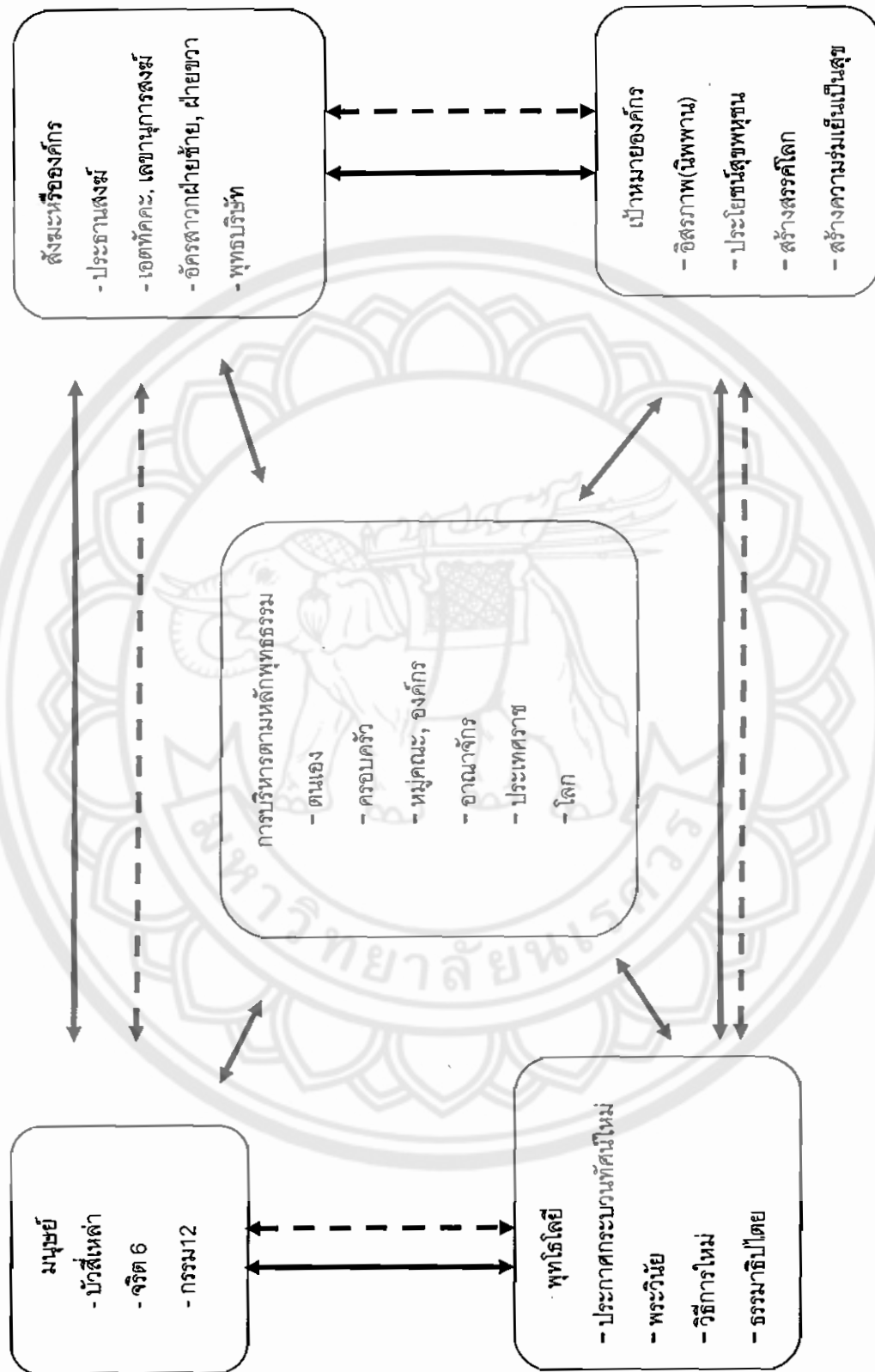
จากตาราง 13 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นสอดคล้องกันสูงที่สุดในรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามหลักพุทธธรรม ด้านเทคนิคการบริหารของพระพุทธเจ้า คือ ข้อ 48 ด้านพุทธโถโลยีที่สำคัญที่สุด คือ พุทธโถโลยีที่เป็นวิธีการที่เหมาะสม ความคิดเห็นสอดคล้องกันสูงเป็นลำดับที่สอง คือ ข้อ 47 ด้านมนุษย์ที่สำคัญที่สุดคือด้านจิตใจ การพัฒนาจิตใจ ความคิดเห็นสอดคล้องกันสูงเป็นลำดับที่สาม คือ ข้อ 49 ด้านความพร้อมเพียงในองค์กรตามหลักการบริหารนิยธรรม 7 ความคิดเห็นสอดคล้องกันสูงเป็นลำดับสี่ คือ ข้อ 50 ด้านการตั้งเป้าหมายองค์กร ที่สำคัญที่สุดคือการตั้งเป้าหมายระดับกลางๆ และมีวิธีการขับเคลื่อนสู่เป้าหมายองค์กรอย่างเหมาะสม

สรุปผลการพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามหลักพุทธธรรมจากการวิจัยโดยใช้เทคนิค EDRF ประยุกต์ สรุปได้ ดังนี้

การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นโดยสรุปว่า ให้ปรับปรุงรูปแบบที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 โดยแยกกรอบเป้าหมายองค์กร ออกจากกรอบสังฆะและองค์กร เนื่องจากเป็นกรอบที่สำคัญ

แผนภาพประกอบความคิดเห็นนำเสนอได้ดังนี้

รูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม

ภาพ 25 รูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม

3 ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม โดยการสัมมนาผู้เชี่ยวชาญ(Connoisseurship) มีขั้นตอนย่อย ดังนี้

3.1 กำหนดประเด็นสำคัญในการสัมมนา

ประเด็นสำคัญนี้จะต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ด้านการศึกษา ตัวแปรที่ศึกษา แล้วสร้างเป็นแนวดำเนินการย่อยตอบวัตถุประสงค์ได้ชัดเจนไว้ในคู่มือการสัมมนา

3.2 คัดเลือกกลุ่มผู้จะเข้าร่วมสัมมนารวมถึงผู้ดำเนินการสัมมนา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นประมาณ 9-11 คน โดยมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญดังนี้

3.2.1 เป็นนักวิชาการศาสนา และนักบริหารการศึกษาที่สำเร็จการศึกษา ระดับปริญญาเอกทางพุทธศาสตร์ ที่สอนในระดับมหาวิทยาลัย

3.2.2 เป็นพระสงฆ์ที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกทางพุทธศาสตร์ หรือปรัชญาศาสนา หรือสอบได้เปรียญธรรม 9 ประโยค และมีผลงานเป็นที่ประจักษ์

3.2.3 เป็นนักวิชาการอิสระที่สนใจ และมีงานเขียนเกี่ยวกับพุทธศาสนา

3.3 สร้างเอกสารคู่มือการสัมมนา เอกสารคู่มือนี้ต้องสร้างขึ้นจากจุดมุ่งหมาย และตัวแปรที่ต้องการจะศึกษา ครอบคลุมถึงวัตถุประสงค์การวิจัย

3.4 ดำเนินการสัมมนา ผู้ดำเนินการสัมมนาที่คัดเลือกไว้เป็นผู้ดำเนินการสัมมนา อาจเริ่มจากผู้เข้าร่วมสนทนาแนะนำตัวเอง แจงวัตถุประสงค์การสัมมนา ขออนุญาต ดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น บันทึกเสียง บันทึกภาพ ฯ ผู้ดำเนินการดำเนินการตามคู่มือสัมมนา

3.5 ผู้วิจัยได้ดำเนินการประชุมสัมมนาผู้เชี่ยวชาญ(Connoisseurship) เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2550 เวลา 13.00 - 16.30 น. ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร กรุงเทพมหานคร มีผู้เข้าร่วมประชุม 10 ท่าน ดังนี้

3.5.1 ดร.พระมหาไชว์ ทสฺสนีโย สำนักธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย

3.5.2 พระมหาदनัยพัชร คมภิโรปญฺโญ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย

3.5.3 นางภวดี สวัสดิชูโต รองผู้อำนวยการโรงเรียนทอสี กรุงเทพมหานคร

3.5.4 นายพงษ์ศักดิ์ ฝุยพอกสิน กรรมการผู้จัดการบริษัท WOA

3.5.5 นายจ่านง ยาวาปี อาจารย์พิเศษราชภัฏพระนคร กรุงเทพมหานคร

3.5.6 ดร.สุรเจตน์ ไชยพันธ์พงษ์ ผู้บริหารโรงเรียนไชยพันธ์พงษ์วิทยา

อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

3.5.7 ดร.สนั่น ธาตุทอง มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

กรุงเทพมหานคร

3.5.8 ดร.ณัฐพล ชุมวรฐายี มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

3.5.9 อาจารย์รังษี สุทนต์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณ์ราช

วิทยาลัย

3.5.10 ดร.อำนาจ บัวศิริ ผู้อำนวยการสำนักพุทธศาสนา พุทธมณฑล

3.6 คณะผู้เชี่ยวชาญได้มีข้อเสนอแนะให้ปรับปรุงแบบการบริหารสถานศึกษา
ขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม ดังนี้

3.6.1 ด้านมนุษย์หรือบุคลากร

1) ผู้บริหาร หลักพุทธธรรมขั้นพื้นฐานที่ควรจะมีคือ

1.1) พรหมวิหาร 4

1.2) สติปัฏฐาน 4

1.3) สังคหวัตถุ 4

1.4) ศีล 5 ธรรม 5

1.5) กัลยาณมิตร

1.6) โยนิโสมนสิการ

2) การนำไปประยุกต์ใช้ระดับสถานศึกษา (กิจกรรม)

2.1) ปฏิบัติวิปัสสนา 5-7-10 วัน/ครั้ง อย่างน้อยภาคเรียน

ละ 1 ครั้ง

2.2) สนทนาธรรมเย็นวันศุกร์ โดยใช้หลักโยนิโสมนสิการ

กับประสบการณ์จริง

2.3) จัดอบรมพุทธศาสนวันอาทิตย์ (เฉพาะผู้ที่สนใจ)

2.4) จัดอบรมโดยวิทยากรอื่นตามโอกาสอันเหมาะสม

2.5) ปฏิบัติงานให้เป็นการเรียนรู้ตลอดเวลา

ครูผู้สอน หลักพุทธธรรมขั้นพื้นฐานที่ควรจะมี

2.6) ลีลาการสอน 4

2.7) สาราณียธรรม

2.8) กัลยาณมิตร

2.9) โยนิโสมนสิการ

2.10) สามัคคีธรรม

2.11) สติสัมปชัญญะ

2.12) อิทธิบาท 4

2.13) สังคหวัตถุ 4

2.14) อคติ 4

3) การนำไปประยุกต์ใช้ในระดับสถานศึกษา (กิจกรรม)

3.1) จัดอบรมปฏิบัติการ 2 - 3 วัน ภาคเรียนละ 1 ครั้ง

ให้เข้าใจหลักพุทธธรรมกับการเรียนรู้

3.2) จัดกิจกรรมส่งเสริมวิถีชีวิต ที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม เล็ก ลด ละ อบายมุข ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีมีศีลธรรม

3.3) กิจกรรมสันทนาการ ทุกวันศุกร์สุดท้ายของเดือน

3.4) กิจกรรมที่ส่งเสริมการทำงานเป็นทีม เช่น กีฬาสีภายใน โรงเรียน ลูกเสือ ยุวศาสตร์ ผู้บำเพ็ญประโยชน์

3.5) กิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ยึดหลักการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา

4) นักเรียน หลักพุทธธรรมพื้นฐานที่ควรจะมี คือ

4.1) สาราณียธรรม

4.2) สังคหวัตถุ 4

4.3) กัลยาณมิตร

4.4) พหุสูต

4.5) กตัญญูกตเวทิตา

4.6) โยนิโสมนสิการ

4.7) สติสัมปชัญญะ

4.8) กาลามสูตร

4.9) ปัญญาวิมุตติธรรม

4.10) ผลานิสงส์ 5

5) ควรจะมีการประยุกต์ใช้ระดับสถานศึกษา (กิจกรรม) ดังนี้

5.1) จัดกิจกรรมค่ายพุทธธรรมครั้งละ 2 - 3 วัน

5.2) จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่บูรณาการหลักพุทธ

ธรรมเข้ากับทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ นักเรียนได้สำรวจธรรมชาติอย่างบูรณาการกับชีวิต

5.3) จัดกิจกรรมที่พัฒนากาย ศิล (สังคม) จิต (จิตใจ

อารมณ์) ปัญญา ดังนี้

5.3.1) กาย (กายภาพ) จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมด้าน

ต่อไปนี้

(1) บริโภคใช้สอยปัจจัย 4 ในปริมาณและ

คุณภาพที่เหมาะสมได้คุณค่าแท้

(2) การดูแลร่างกาย และการแต่งกายสะอาด

เรียบร้อย

(3) ดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม

5.3.2) วรรณคดีให้มีศีล (สังคม) ดังนี้

(1) มีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต

(2) มีวินัย มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อ

เวลา

(3) สามารถพึ่งตนเองได้หรือทำงานเลี้ยงชีพ

ด้วยความสุจริต

5.3.3) จิต (จิตใจ/อารมณ์) จัดกิจกรรมส่งเสริม ดังนี้

(1) มีความกตัญญูรู้คุณ ตอบแทนคุณ

(2) มีจิตใจ เมตตา กรุณา(เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

แบ่งปัน) ต่อกัน

(3) ทำงานและเรียนรู้อย่างตั้งใจ อุตุน

ขยันหมั่นเพียร

(4) มีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน

5.3.4) ปัญญา จัดกิจกรรมส่งเสริมปัญญา ดังนี้

(1) มีศรัทธาและความเข้าใจที่ถูกต้องในพระ

รัตนตรัย

(2) รู้บาป-บุญ คุณ-โทษ ประโยชน์-มิใช่

ประโยชน์

(3) ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษาแสวงหาความจริง และใฝ่

สร้างสรรค์พัฒนางานอยู่เสมอ

(4) รู้เท่าทัน แก้ปัญหาชีวิตและการทำงานได้

ด้วยสติปัญญา

5.3.5) สังฆะหรือองค์กร

5.3.6) หลักพุทธธรรมพื้นฐานที่จำเป็นต่อการบริหาร

องค์กร ดังนี้

(1) อริยสัจ 4

(2) สติปัฏฐาน 4

(3) ปฏิจสมุปปาท

(4) สัมปรีชธรรม

(5) อปริหานิยธรรม

(6) พรหมวิหาร 4

(7) อิทธิบาท 4

(8) พุทธศาสนา 3

(9) โยนิโสมนสิการ

5.3.7) การนำไปประยุกต์ใช้ในระดับสถานศึกษา

(กิจกรรม)

(1) ออกกฎระเบียบเท่าที่จำเป็นต่อการปฏิบัติ

ภารกิจ

(2) ประชุมปฏิบัติการ(Workshop) อยู่เสมอ

โดยยึดหลักอปริหานิยธรรม

ยึดหลัก อริยสัจ 4

(3) ประชุมวางแผน แก้ปัญหาหรือพัฒนาโดย

(4) และปฏิจลสมุปบาท หรือหลัก PDCA

(5) ผู้นำองค์กร ใช้หลักพรหมวิหาร 4 สังคห

วัตถุ 4 ในการบริหารองค์กร

(6) มีประชุมสัมมนา สรุปบททวนผลการ

ปฏิบัติการอบรมวินัยภาคเรียนละ 1 ครั้ง

5.3.8) ด้านพุทโธไลย

(1) มีหลักพุทโธธรรมหรือหลักการอื่นที่เกี่ยวข้อง

ดังนี้

(1.1) หลักอริยสัจ 4

(1.2) หลักอปริหานิยธรรม

(1.3) หลักอริยสัจ 4

(1.4) หลักปฏิจลสมุปบาท

(2) หลักการอื่นที่เกี่ยวข้อง

(2.1) การใช้ธรรมชาติ แวดล้อมเป็น

เทคโนโลยีในการสอน พัฒนาคคค

(2.2) การประกาศกระบวนทัศน์ใหม่

สำหรับพัฒนาคคค ทั้งที่เป็นบรรพชิตและปุณชน

(2.3) การประกาศพระธรรมวินัยสำหรับ

พุทโธบริษัท 4

(3) การนำมาปรับใช้ในสถานศึกษา (กิจกรรม)

(3.1) จัดการประชุมสัมมนา ครงคคคให้

ผู้บริหาร ครูผู้สอนเห็นความสำคัญของเทคโนโลยีให้สามารถใช้เทคโนโลยีในการบริหารหรือการ
เรียนการสอนได้โดยเน้นความสำคัญ ดังนี้

การบริหารหรือบริการ

(3.1.1) ผู้บริหาร ใช้เทคโนโลยีเพื่อ

จัดกิจกรรมการเรียนการสอน

(3.1.2) ผู้สอนใช้เทคโนโลยีเพื่อการ

(3.1.3) อบรมพัฒนาครูผู้สอนให้
สามารถใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ได้อย่างเหมาะสมกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

(3.1.4) จัดให้มีการแข่งขัน

Software ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนทั้งระดับโรงเรียนหรือระดับเครือข่ายอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

5.3.9) เป้าหมายองค์กร

(1) มีหลักพุทธธรรมและหลักอื่นที่เกี่ยวข้อง

ดังนี้

(1.1) หลักประโยชน์ 3

(1.2) โอวาทปาฏิโมกข์

(1.3) สมบัติ 3

(2) นอกจากนี้ยังมีหลักการอื่นที่สามารถ

สังเคราะห์ได้ ดังนี้

(2.1) ปฏิบัติวิปัสสนา 5-7-10 วัน/ครั้ง

อย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง

(2.2) การประกาศเป้าหมายที่ชัดเจนและมี

หลักกลยุทธ์ขับเคลื่อนเป็นระยะ

(2.3) หลักการแสวงหากัลยาณมิตร

(2.4) หลักการตรวจสอบเป้าหมายและ

ตอกย้ำตัวบุคคล

(3) สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในระดับ

สถานศึกษา ดังนี้(กิจกรรม)

(3.1) ลีลาการสอน 4

(3.2) ควรมีการจัดประชุมสัมมนากรรมการ

สถานศึกษาเมื่อจัดทำธรรมนูญโรงเรียน เพื่อประเมินตนเองและรองรับการประเมินภายนอกแล้ว
ประกาศให้สาธารณชนทราบ

(3.3) จัดประชุมครูผู้สอนและบุคลากรอื่น

ทุกวันศุกร์สุดท้ายของเดือนเพื่อตอกย้ำเป้าหมาย และตรวจสอบทบทวนปฏิบัติงาน

(3.4) จัดแสดงผลงานครูและนักเรียนอย่าง

น้อยปีละ 1 ครั้ง

5.3.10) เทคนิคการบริหารตามหลักพุทธธรรม

(1) ผู้บริหาร หลักพุทธธรรมขั้นพื้นฐานที่ควร

จะมีคือ

(1.1) ผู้เชี่ยวชาญที่มาร่วมประชุมสัมมนา

เห็นด้วยกับประเด็นที่นำเสนอไว้และได้เสนอให้มีการประยุกต์ใช้ในระดับสถานศึกษา ดังนี้

(1.1.1) ด้านมนุษย์หรือบุคลากร

สำคัญที่สุด คือจิตใจ โรงเรียนจะต้องจัดกิจกรรมพัฒนาจิตใจของนักเรียนโดยการเข้าค่าย อบรม
อย่างเข้ม 3-5 วัน

(1.1.2) ด้านองค์กรหลักพุทธธรรมที่

สำคัญในการบริหารองค์กร คือ อปรีหานิยธรรม โรงเรียนจะต้องจัดกิจกรรม สร้างความตระหนัก
เห็นความสำคัญของประโยชน์องค์กร

(1.1.3) ด้านพุทโธโลยี หรือ

นวัตกรรมคือการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสมกับภารกิจโรงเรียนจะต้องจัดกิจกรรมรณรงค์ให้ใช้
เทคโนโลยีอย่างเหมาะสมกับภารกิจ

(1.1.4) ด้านการตั้งเป้าหมายองค์กร

ให้ตั้งเป้าหมายระดับกลาง ๆ และให้เติบโตในอัตราที่ก้าวหน้า และจะต้องมีกลยุทธ์ขับเคลื่อน
อย่างเหมาะสม

(1.1.5) โรงเรียนจะต้องจัดประชุม

กรรมการสถานศึกษาและบุคลากรที่เกี่ยวข้องจัดทำแผนพัฒนาโรงเรียนและกำหนดกลยุทธ์
ขับเคลื่อนอย่างเหมาะสม โดยมีการประเมินผลการปฏิบัติงาน เดือนละครั้ง

เพื่อให้เกิดความชัดเจน สามารถแสดงรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ดัง

ตาราง 14

ตาราง 14 แสดงรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม

ด้าน / ประเด็น	หลักพุทธธรรมพื้นฐาน สำหรับใช้ในการ บริหาร	การประยุกต์ใช้ในระดับโรงเรียน/กิจกรรม
1. มนุษย์หรือ บุคลากร 1.1 ผู้บริหาร หลัก พุทธธรรมขั้นพื้นฐาน	1) พรหมวิหาร 4 2) สติปัฏฐาน 4 3) สังคหวัตถุ 4 4) ศีล 5 ธรรม 5 5) กัลยาณมิตร 6) โยนิโสมนสิการ	1) ปฏิบัติวิปัสสนา 5-7-10 วัน/ครั้ง อย่างน้อยภาค เรียนละ 1 ครั้ง 2) สนทนาธรรมทุกเย็นวันศุกร์ โดยใช้หลักโยนิโส มนสิการ กับประสบการณ์จริง ๆ 3) จัดอบรมพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ (เฉพาะผู้ที่ สนใจ) 4) จัดอบรมโดยวิทยากรอื่นตามโอกาสอัน เหมาะสม 5) ปฏิบัติงานให้เป็นการเรียนรู้ตลอดเวลา
1.2 ครูผู้สอน	1) ลีลาการสอน 4 2) สาราณียธรรม 3) กัลยาณมิตร 4) โยนิโสมนสิการ 5) สามัคคีธรรม 6) สติสัมปชัญญะ 7) อิทธิบาท 4 8) สังคหวัตถุ 4 9) อคติ 4	1) จัดอบรมปฏิบัติการ 2-3 วัน เทอมละ 1 ครั้ง ให้เข้าใจหลักพุทธธรรมกับการเรียนรู้ 2) จัดกิจกรรมส่งเสริมวิถีชีวิต ที่สอดคล้องกับหลัก พุทธธรรม เล็ก ละคร ระบายสี ปฏิบัติตนเป็น แบบอย่างที่ดีมีศีลธรรม 3) กิจกรรมสนทนาธรรม ทุกวันศุกร์สุดท้ายของ เดือน 4) กิจกรรมที่ส่งเสริมการทำงานเป็นทีม เช่น กีฬา ภายในโรงเรียน ลูกเสือ ยุวกาชาด ผู้นำพิณ ประโยชน์ 5) กิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็น สำคัญ ยึดหลักการพัฒนาผู้เรียนตามหลัก ไตรสิกขา

ตาราง 14 (ต่อ)

ด้าน / ประเด็น	หลักคุณธรรม พื้นฐานสำหรับใช้ ในการบริหาร	การประยุกต์ใช้ในระดับโรงเรียน/กิจกรรม
1.3 นักเรียน	1) สราณียธรรม 2) สังคหวัตถุ 4 3) กัลยาณมิตร 4) พหุสูตร 5) กตัญญูกตเวทิตา 6) โยนิโสมนสิการ 7) สติสัมปชัญญะ 8) กาลามสูตร 9) ปัญญาวิมุตติธรรม 10) ผลานิสงค์ 5	1) จัดกิจกรรมค่ายคุณธรรมแบบเข้มข้นครั้งละ 2-3 วัน 2) จัดกิจกรรมการเรียนรู้บูรณาการหลักคุณธรรมเข้ากับ ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ นักเรียนได้มีโอกาสสำรวจ ธรรมชาติอย่างบูรณาการกับชีวิต 3) จัดกิจกรรมที่พัฒนากาย ศีล (สังคัม) จิต (จิตใจ อารมณ์) ปัญญา ดังนี้ 3.1 กาย (กายภาพ) จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมด้านต่อไปนี้ 1) บริโภคใช้สอยปัจจัย 4 ในปริมาณและคุณภาพที่ เหมาะสมได้คุณค่าแท้ 2) การดูแลร่างกาย และการแต่งกายสะอาด เรียบร้อย 3) ดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม 3.2 วรรณคดีให้มีศีล (สังคัม) ดังนี้ 1) มีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต 2) มีวินัย มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา 3) สามารถพึ่งตนเองได้หรือทำงานเลี้ยงชีพด้วย ความสุจริต 3.3 จิต (จิตใจ/อารมณ์) จัดกิจกรรมส่งเสริม ดังนี้ 1) มีความกตัญญูรู้คุณ ตอบแทนคุณ 2) มีจิตใจ เมตตา กรุณา(เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน) ต่อกัน 3) ทำงาน เรียนรู้อย่างตั้งใจอดทน ขยันหมั่นเพียร 4) มีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน 3.4 ปัญญา จัดกิจกรรมส่งเสริมปัญญา ดังนี้

ตาราง 14 (ต่อ)

ด้าน / ประเด็น	หลักพุทธธรรมพื้นฐาน สำหรับใช้ในการบริหาร	การประยุกต์ใช้ในระดับโรงเรียน/กิจกรรม
		1) มีศรัทธาละความเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย 2) รู้บาป-บุญ คุณ-โทษ ประโยชน์-มิใช่ประโยชน์ 3) ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษาแสวงหาความจริง และใฝ่สร้างสรรค์พัฒนางานอยู่เสมอ 4) รู้เท่าทัน แก้ปัญหาชีวิตและการทำงานได้ด้วยสติปัญญา
2. สังฆะหรือองค์กร	1) อริยสัจ 4 2) ปฏิจสมุปปาท 3) สัมปรีชธรรม 4) อปรีหานิยธรรม 5) พรหมวิหาร 4 6) อิทธิบาท 4 7) พุทธศาสนา 3 8) โยนิโสมนสิการ	1) ออกกฎระเบียบเท่าที่จำเป็นต่อการปฏิบัติการกิจ 2) จัดประชุมปฏิบัติการ (Workshop) อยู่เสมอโดยยึดหลักอปรีหานิยธรรม 3) ประชุมวางแผน แก้ปัญหาหรือพัฒนาโดยยึดหลักอริยสัจ 4 และปฏิจสมุปปาท หรือหลัก PDCA 4) ผู้นำองค์กร ใช้หลักพรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 ในการบริหารองค์กร 5) มีประชุมสัมมนา สรุป ทบทวนผลการปฏิบัติการอบรมวินัยภาคเรียนละ 1 ครั้ง

ตาราง 14 (ต่อ)

ด้าน / ประเด็น	หลักพุทธธรรมพื้นฐาน สำหรับใช้ในการบริหาร	การประยุกต์ใช้ในระดับโรงเรียน/กิจกรรม
3. พุทธโธโลยีหรือนวัตกรรมการบริหาร	1) หลักอริยปท 3 2) หลักอภิธานยธรรม 3) หลักอริยสัจ 4 4) หลักปฏิสุมปบาท หลักการอื่นที่เกี่ยวข้อง 1) การใช้ธรรมชาติ แวดล้อมเป็นเทคโนโลยีในการสอน พัฒนาผู้คน 2) การประกาศกระบวนทัศน์ใหม่สำหรับผู้คน ทั้งที่เป็นบรรพชิตและปุถุชน 3) การประกาศพระธรรมวินัยสำหรับพุทธบริษัท 4	1) จัดการประชุมสัมมนา รมรงคิให้ผู้บริหาร ครูผู้สอนเห็นความสำคัญของเทคโนโลยีให้สามารถใช้เทคโนโลยีในการบริหารหรือการเรียนการสอนได้โดยเน้นความสำคัญ ดังนี้ 1.1 ผู้บริหาร ใช้เทคโนโลยีเพื่อการบริหารหรือบริการ 1.2 ผู้สอน ใช้เทคโนโลยีเพื่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 2) อบรมพัฒนาครูผู้สอนให้สามารถใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ได้อย่างเหมาะสมกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน 3) จัดให้มีการแข่งขัน Software ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนทั้งระดับโรงเรียนหรือระดับเครือข่ายอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

ตาราง 14 (ต่อ)

ด้าน / ประเด็น	หลักพุทธธรรมพื้นฐานสำหรับใช้ในการบริหาร	การประยุกต์ใช้ในระดับโรงเรียน/กิจกรรม
4. เป้าหมายองค์กร	มีหลักพุทธธรรมและหลักอื่นที่เกี่ยวข้องดังนี้ 1) หลักประโยชน์ 3 2) โอวาทปาฏิโมกข์ 3) สมบัติ 3 นอกจากนี้ยังมีหลักการอื่นที่สามารถสังเคราะห์ได้ ดังนี้ 1) การประกาศเป้าหมายที่ชัดเจนและมีหลักกลยุทธ์ขับเคลื่อนเป็นระยะ 2) หลักการแสวงหากัลยาณมิตร 3) หลักการตรวจสอบเป้าหมายและดอกย้าตัวบุคคล	1) ควรมีการจัดประชุมสัมมนากรรมการสถานศึกษาเมื่อจัดทำธรรมนูญโรงเรียน เพื่อประเมินตนเองและรองรับการประเมินภายนอกแล้วประกาศให้สาธารณชนทราบ 2) จัดประชุมครูผู้สอนและบุคลากรอื่นทุกวันศุกร์สุดท้ายของเดือนเพื่อดอกย้าเป้าหมาย และตรวจสอบทบทวนปฏิบัติงาน 3) จัดแสดงผลงานครูและนักเรียนอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

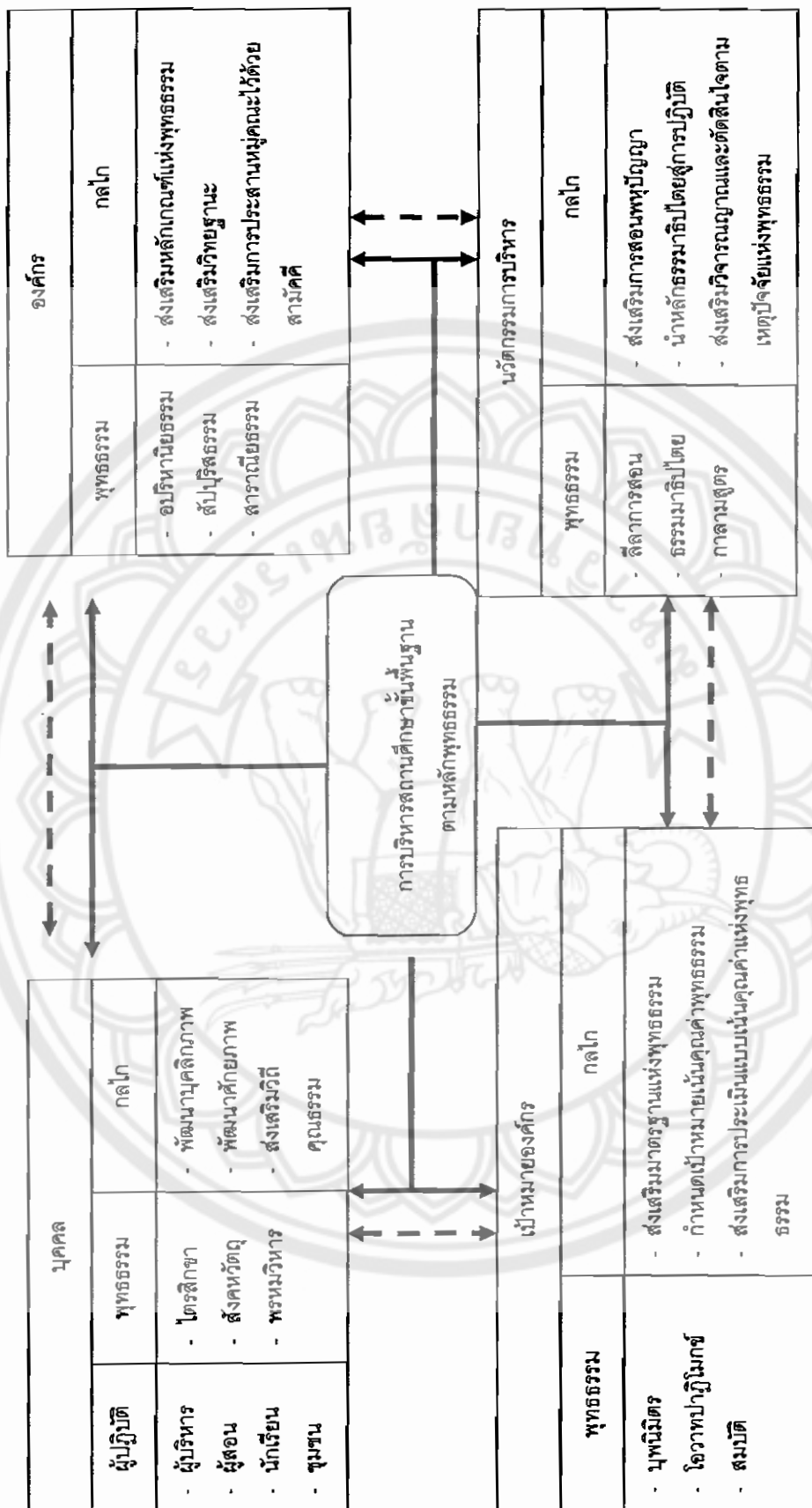
3.7 รูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามหลักพุทธธรรม ที่ได้จากการประชุมสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ(Connoisseurship)

ผลจากการประชุมสัมมนา ผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยกับองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ ด้านมนุษย์หรือบุคลากร ด้านสังฆะหรือองค์กร ด้านเป้าหมายองค์กร และด้านพุทโธโลยี และเพิ่มรายละเอียดที่เป็นประเด็นสำคัญ ทั้งที่เป็นตัวบุคคลผู้ปฏิบัติ แก่นของหลักพุทธธรรม และกลไกในการขับเคลื่อนในสถานศึกษา

ข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญอีกประการหนึ่งคือ ด้านมนุษย์และบุคลากรควรจะเป็นด้านบุคคล ด้านสังฆะหรือองค์กรเป็นด้านองค์กร และด้านพุทโธโลยีเป็นด้านนวัตกรรม การบริหาร เพื่อให้มีความชัดเจนและสามารถสื่อความกับผู้นำรูปแบบไปใช้ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานได้

รูปภาพแสดงรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม แสดงไว้ดังต่อไปนี้

แสดงรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม

ภาพ 26 แสดงรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม